

SELETUSKIRI

Eesti seisukohad Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse eelnõu kohta, millega luuakse instrument „Gloaalne Euroopa“

Euroopa Komisjon esitas 16. juulil 2025. aastal ettepaneku järgmiseks Euroopa Liidu pikaajaliseks eelarveks aastatel 2028–2034 (MFF), milles soovitakse ELi senised välistegevuse vahendid põhjalikult ümber struktureerida ning koondada varasemad ELi laienemis-, naabrus-, rahvusvaheliste partnerluste ja humanitaarabi poliitika vahendid ühtse instrumendi „Gloaalne Euroopa“ alla. Instrumendi eesmärgiks on muuta ELi välistegevuse rahastamine lihtsamaks ja paindlikumaks, suurendades seeläbi selle sidusust ja mõjukust. Uus instrument asendaks praegused alates 1. jaanuarist 2028.

Instrumendi „Gloaalne Euroopa“ eesmärk on toetada ELi kandidaatriike nende teel Euroopa Liitu, edendada stabiilsust liidu vahetus naabruses ning jätkata liidu vankumatut toetust Ukrainale. Samuti soovitakse parandada majandus- ja kaubandusvõimalusi, mis toovad liidule ja partnerriikidele vastastikust kasu, toetada kestlikku arengut, edendada inimõigusi ja soolist võrdõiguslikkust, tugevdada ELi multilateraalset tegevust ning parandada suutlikkust reageerida kriisidele, muuhulgas võideldes ebaseadusliku rände, sundrände ja kliimamuutustest tuleneva ebastabiilsuse algpõhjustega ning kaitstes keskkonda.

Instrumendi eelarve on 200,3 miljardit eurot (93% kogu Euroopa Liidu välistegevuse eelarvest). Sellele lisandub täiendavalt 100 miljardi euro suurune Ukraina reserv, mis on eelarve arvestuses MFFi kululae ülene, kuid mida rakendatakse instrumendi „Gloaalne Euroopa“ kaudu. Instrument „Gloaalne Euroopa“ jaguneb viieks geograafiliseks ja üheks globaalseks sambaks, mis omakorda jagunevad programmeeritavateks ja programmivälisteks meetmeteks. Kuut sammast toetab uute probleemide ja prioriteetide jaoks ette nähtud jaotamata reserv ehk puhver.

Eesti seisukohad instrumendi „Gloaalne Euroopa“ kohta põhinevad Eesti üldistel seisukohtadel Euroopa Liidu pikaajalise eelarve aastateks 2028-2034 kohta (kiidetud heaks Vabariigi Valitsuse 4. detsembri 2025. aasta istungil), Eesti EL poliitika prioriteetidel aastateks 2025-2027, Eesti arengukoostöö- ja humanitaarabi strateegia 2024-2030 prioriteetidel ning Eesti senisel kogemusel ELi välisrahastuse kasutamisel.

Sellest tulenevalt toetab Eesti seniste ELi välistegevuse vahendite liitmist ühtseks instrumendiks „Gloaalne Euroopa“, et suurendada liidu välistegevuse rahastamise paindlikkust ja tõhusust ning tagada igakülgne toetus Ukrainale. Samuti peab Eesti oluliseks, et instrument oleks tihedalt seotud ELi ühise välis- ja julgeolekupoliitika ning laienemispoliitika eesmärkidega.

1. Sissejuhatus

Välisministeerium esitab Vabariigi Valitsuse 18. detsembri 2025. aasta istungile Eesti seisukohad Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse, millega luuakse instrument „Globaalne Euroopa“, eelnõu¹ (edaspidi *eelnõu*), kohta.

16. juulil 2025. aastal esitas Euroopa Komisjon (edaspidi *komisjon*) Euroopa Parlamendile (edaspidi *parlament*) ja Euroopa Liidu Nõukogule (edaspidi *nõukogu*) määruse eelnõu, mille kohaselt struktureeritakse järgmises Euroopa Liidu (edaspidi ka *EL*) 2028-2034 pikaajalises eelarves² (edaspidi *MFF*³) ELi välistegevuse vahendid eelarverubriigi III „Globaalne Euroopa“ all põhjalikult ümber ning luuakse uus instrument „Globaalne Euroopa“⁴, mis hakkab katma ELi laienemispoliitikat, naabruspoliitikat, rahvusvaheliste partnerluste ja humanitaarabi poliitikat ning koondab enda alla eelmise ELi pikaajalise eelarve 2021-2027 rahastusvahendid: naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi NDICI/Globaalne Euroopa⁵, ühinemiseelse abi instrumendi IPA III⁶, Ukraina rahastu, Lääne-Balkani reformi- ja kasvurahastu, Moldova Vabariigi reformi- ja kasvurahastu ning humanitaarabi instrumendi. Erinevate instrumentide koondamise eesmärgiks on muuta ELi välistegevuse rahastamine lihtsamaks ja paindlikumaks, suurendades seeläbi selle sidusust ja mõjukust.

Moodustades eelarverubriigist III „Globaalne Euroopa“⁷ ligikaudu 93%, on jooksevhindades 200,3 miljardi euro suurune instrument „Globaalne Euroopa“ (edaspidi *GE instrument*) peamine ELi välistegevuse rahastamisvahend aastatel 2028-2034. Sellele lisandub täiendavalt 100 miljardi euro suurune Ukraina reserv, mis on eelarve arvestuses MFFi kululae ülene, kuid mida rakendatakse GE instrumendi kaudu. GE instrument kajastab ELi välistegevuse strateegilistele prioriteetidele keskendumist geograafiapõhiselt. Kavandatav instrument ei sisalda võrreldes praegusega enam temaatilisi eesmärke, v.a. horisontaalne kliimaeesmärk, mis rakendub kõigile MFFi osadele. GE instrument koondab ELi välistegevuse rahastuse viieks geograafiliseks ja üheks globaalseks sambaks, mis omakorda jagunevad programmeeritavateks ja programmivälisteks meetmeteks. Kuut sammast toetab uute probleemide ja prioriteetide jaoks ette nähtud jaotamata reserv ehk puhver.

Kavandatava GE instrumendi eesmärk on kaitsta ja edendada kogu maailmas liidu väärtusi, põhimõtteid ja huve ning aidata saavutada ELi välistegevuse eesmärke. Sellega edendatakse vastastikku kasulikke partnerlusi partnerriikidega, aidates kaasa nende kestlikule arengule, ja järgides samal ajal liidu strateegilisi huve. GE instrumendiga soovitakse tõhusalt toetada ELi kandidaatriike nende teel Euroopasse, edendada stabiilsust liidu vahetus naabruses ning jätkata liidu vankumatut toetust Ukrainale. Kavandatav instrument hõlmab ka suuremaid majandus- ja kaubandusvõimalusi, mis toovad liidule ja partnerriikidele vastastikust kasu, ning selle abil toetatakse kestlikku arengut, edendatakse inimõigusi, soolist võrdsuslikkust ja ELi mitmepoolset

¹ [COM \(2025\) 551 final](#)

² COM (2025) 570 final, ELi dünaamiline eelarve tuleviku prioriteetide elluviimiseks – [Mitmeaastane finantsraamistik 2028–2034](#)

³ Multiannual Financial Framework (mitmeaastane finantsraamistik)

⁴ [Global Europe - European Commission](#)

⁵ [Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument](#)

⁶ [Instrument for Pre-Accession assistance \(IPA III\)](#)

⁷ Globaalse Euroopa rubriigi (eelarve maht 215,2 mld eurot) alla kuulub kogu ELi välistegevuse rahastamine, mis hõlmab Euroopa Liidu ühist välis- ja julgeolekupoliitikat (3,4 mld eurot), Globaalse Euroopa instrumenti (200,3 mld eurot), ülemeremaad ja -territooriumid sh Gröönimaa (1 mld eurot), ning muud meetmed ja varu (10,5 mld eurot).

tegevust, võideldakse ebaseadusliku rände, sundrände ja kliimamuutuste ebastabiilsuse algpõhjustega ning kaitstakse keskkonda. Üleilmselt toetab GE instrument reeglitel põhinevat multilateraalset maailmakorda, mille keskmes on Ühendatud Rahvaste Organisatsioon (edaspidi ÜRO). Määruse eelnõu menetlemisel järgitakse seadusandlikku tavamenetlust – komisjon teeb ettepaneku, parlament ja nõukogu on kaasotsustajad. Määruse eelnõud menetletakse ELi nõukogus loodud *ad hoc* MFF Globaalse Euroopa instrumendi töörühmas ning Euroopa Parlamendi väliskomisjonis ja arengukomisjonis. Eelnõud käsitletakse nii üldasjade nõukogu kui välisasjade nõukogu arenguministrite kohtumistel.

Komisjon alustas MFF 2028-2034, sealhulgas GE instrumendi, ettepaneku tutvustamist 2025. aasta juulis Taani nõukogu eesistumise ajal ning esialgse eesmärgi kohaselt soovitakse jõuda kokkuleppele Iirimaa nõukogu eesistumise ajal 2026. aasta lõpuks. Kokkuleppe saavutamisel nõukogus ning tulemuslike läbirääkimiste korral parlamendi ja nõukogu vahel jõustuks määrus 1. jaanuaril 2028. aastal ning käivitataks GE instrumendi elluviimine osana järgmisest MFFist.

Seletuskirja ja seisukohad on koostanud Välisministeeriumi Euroopa osakonna Kagu-Euroopa ja Euroopa Liidu üldasjade büroo nõunik Tiina Jokst (tiina.jokst@mfa.ee), arengukoostöö ja humanitaarabi osakonna arengukoostöö büroo lauaulem Anneli Veisson (anneli.veisson@mfa.ee) ning Eesti alalise esinduse Euroopa Liidu juures lauaulem Artur Tanna (artur.tanna@mfa.ee). Valdonna eest vastutab Välisministeeriumi poliitikaküsimuste asekancler Martin Roger (martin.roger@mfa.ee).

2. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Euroopa Komisjoni ettepanek GE instrumendi loomiseks käsitleb Euroopa Liidu välistegevuse vahendite uuendamist, koondamist ja ühtlustamist järgmise pikaajalise eelarve perioodiks 2028-2034. Ettepanekuga soovitakse võrreldes praeguste instrumentidega tagada läbipaistvam ja tõhusam välistegevuse korraldus, mis aitaks paremini saavutada ELi eesmäärke, teeniks paremini liidu strateegilisi huve ning aitaks ohjata tänaseid ja tulevaseid kriise.

Ettepaneku eesmärk on kaitsta ja edendada ELi väärtusi, huve ja põhimõtteid kogu maailmas ning tugevdada ELi globaalset rolli, konkurentsi- ja reageerimisvõimet üha muutuvus globaalses maailmas, ühendades varasemad välistegevuse rahastamisvahendid üheks terviklikuks raamistikuks. Üks instrument kataks korraga laia valikut poliitikavaldkondi nagu laienemis-, naabrus-, rahvusvaheliste partnerluste ja humanitaaripoliitika, säilitades samas iga poliitikavaldkonna eripärad. GE instrument looks tugiraamistiku ELi ühise välispoliitika rakendamiseks ja rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks. ELi peamised rahvusvahelised kohustused on komisjoni ettepaneku põhjal ÜRO kestliku arengu tegevuskava aastani 2030, Pariisi kliimakokkulepe, Kunmingi-Montréal'i üleilmne elurikkuse raamistik, Addis Abeba tegevuskava, Sendai katastroofiohu vähendamise raamistik (2015-2030), naistevastast vägivalda käsitlev Istanbuli konventsioon ja ÜRO Tulevikupakt.

Loodav GE instrument keskendub ELi väärtustele nagu demokraatia, inimõiguste, õigusriigi põhimõtte, soolise võrdõiguslikkuse, meediavabaduse ja ELi multilateraalse tegevuse edendamine, kestliku arengu toetamine, ebaseadusliku rände, sundrände ja kliimamuutuste algpõhjustega võitlemine ning keskkonna kaitsmine. Laienemispoliitikat nähakse strateegilise investeeringuna Euroopa rahusse ja stabiilsusesse.

Eelkõige soovitakse uue instrumendiga suurendada uue majanduslase välispoliitika huvides ja koostöös Euroopa konkurentsivõime fondiga liidu konkurentsivõimet ning tagada väärtus- ja tarneahelate kestlikkus, kasutades seejuures ära vastastikku kasuliku partnerluse potentsiaali kestliku arengu toetamiseks nii liidus kui ka partnerriikides. Vaesuse vähendamist ja kestlikku arengut partnerriikides toetatakse muuhulgas investeeringute kaudu Global Gateway⁸ strateegia raames, valdkondades nagu transport, digitaliseerimine, haridus ja teadus, tervishoid ning kliima ja energia. Lisaks soovitakse instrumendi abil suurendada kerksust, vähendada ebakindlust maksebilansi kriiside ning konfliktijärgse taastamis- ja ülesehitusvajaduste raames ning edendada kriisipiirkondades humanitaarabi, arengupoliitika ja rahulooma sidusust (neksus).

Uus instrument juhindub järgmistest põhimõtetest:

1. **Lihtsustamine.** Soov on välistegevuse arhitektuuri lihtsustada ja luua üks peamine GE instrument ELi välistegevuste rahastamiseks. Ukraina reservi rahastamine toimub eraldi meetmest, vastavalt MFF 2028-2034 määruse artiklile 6 ([COM\(2025\) 571 final](#)), kuid juriidiliselt asub ja viiakse see ellu GE instrumendi kaudu. See tähendab, et kuigi Ukrainale eraldatud raha tuleb Ukraina reservist, hakkab Ukraina rahaline toetamine ettepaneku kohaselt käima vastavalt GE instrumendi rakendamise reeglitele, sh programmitöö, programmidokumentide ja rahastuskõlblikkuse vaatest.

Humanitaarabi rahastus liigub GE instrumendi alla, kuid humanitaarpoliitika elluviimine jätkub vastavalt 1996. aastal vastu võetud humanitaarabi regulatsioonile⁹. Toimub horisontaalne tulemuslikkuse reguleerimine: ühtlustatakse tegevuste hindamist, mõõdikuid ja aruandlust. Kogu mitmeaastase finantsraamistiku jaoks võetakse administratiivkoormuse vähendamiseks kasutusele parlamendi ja nõukogu horisontaalne tulemusraamistiku määrus, millega kehtestatakse liidu programmide ja meetmete eelarvekulude jälgimise ja eelarve tulemuslikkuse raamistik ning muud horisontaalsed eeskirjad. GE instrumenti tuleks samuti rakendada kooskõlas tulemusraamistiku määrusega.
2. **Sidusus.** Instrument muutub teemapõhisest geograafiapõhisemaks, et vähendada riikide vajadust teatud valdkondades rahastuse pärast võistelda. Instrumendi eri osad peaksid üksteist täiendama, koherentsust soovitakse tekitada nii instrumendi sees kui sellest väljapoole jäävate osadega, rohkem oodatakse Euroopa tiimi (Team Europe¹⁰) lähenemist.
3. **Paindlikkus ja ennustatavus.** Paindlikkuse tagamiseks luuakse eriolukordade reserv ehk puhver ning nähakse ette rohkem võimalusi rahade liigutamiseks nii erinevate geograafiliste sammaste sees kui vahel. Vähemalt 90% instrumendi raames tehtavatest kulutustest peab vastama arengukoostöö ametliku arengurahastuse (*Official Development Assistance* – ODA¹¹) kriteeriumitele ja 30% kliima- ja keskkonnaeesmärkidele. Ukraina jaoks ette nähtud vahendite puhul rahade ümberliigutamise paindlikkus erandina ei kehti ja seda saab kasutada üksnes Ukraina abistamise eesmärgil.
4. **Mõjukus.** Instrument peab aitama luua tööriistakasti kõikehõlmavate partnerlussuhete jaoks, et ELi huve paremini edendada. Luuakse tõhusam ja lihtsam toetuste kombineerimise ja

⁸ Ühisteatis ([JOIN\(2021\) 30 final](#)) Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele, Regioonide Komiteele ning Euroopa Investeeringuspangale „Global Gateway“, 1. detsember 2021.

⁹ Humanitaarabi Regulatsioon ([Council Regulation \(EC\) No 1257/96](#)), 20. juuni 1996

¹⁰ [Team Europe](#)

¹¹ [Official Development Assistance](#)

garantiide süsteem (üks nõukogu seni eksisteerinud kahe asemel), vaadatakse üle erasektori toetuskõlblikkuse reeglid, et anda ELi ettevõtetele eeliseid ning võimalik, et luuakse otsetoetuste võimalus. Otsetoetusi plaanitakse anda liikmesriigi eraõiguslikule asutusele ilma taotlusvooruta, kui projekt on ELi strateegilistes huvides ja toetab instrumendi eesmärke. Näiteks investeringute võimaldamiseks või teostatavusuuringute rahastamiseks strateegilistes valdkondades (kriitilised toorained, kliimamuutustega kohanemine, digi- või muu taristu).

Eelnõu tekst koosneb kolmest jaotisest ja kahest lisast, artikleid on kokku 35. Järgnevalt on toodud määruse eelnõu sisu analüüs jaotiste ja tähtsamate peatükkide kaupa.

I jaotis (artiklid 1–12) sisaldab **üldsätteid**. Artiklites käsitletakse määrusega loodava ELi välistegevuse instrumendi eesmärki, mõisteid, struktuuri ja kohaldamisala. Selgitatakse instrumendi üld- ja erieesmärke, kooskõla teiste ELi poliitikatega ning rahastamise põhimõtteid. Lisaks käsitletakse reservi kasutamist erakorralisteks vajadusteks, poliitilist raamistikku ja põhimõtteid (nt demokraatia, inimõigused, sooline võrdõiguslikkus). Samuti rõhutatakse kliima- ja keskkonnateemade, Euroopa tiimi lähenemisviisi ning rände ja sundrände terviklikku käsitlemist. Geograafiliste sammastega hõlmatud riigid ja territooriumid on loetletud I lisa ja erieesmärgid II lisa.

GE instrument koondab ELi välistegevuse rahastuse kuueks sambaks, jagades sisemise arhitektuuri viieks geograafiliseks: 1) Euroopa; 2) Lähis-Ida, Põhja-Aafrika ja Pärsia lahe piirkond; 3) Sahara-tagune Aafrika; 4) Aasia ja Vaikse ookeani piirkond; 5) Põhja- ja Lõuna-Ameerika ning Kariibi mere piirkond; ning üheks 6) globaalseks sambaks (artikkel 3). Viimane keskendub ülemaailmsetele algatustele ning täiendab geograafilisi sambaid. Vastavalt GE instrumendi määrusele hõlmaks iga samm nii programmeeritavaid – riigi, mitme riigi, piirkonna ja piirkonna ülene tasand ning üleilmne tasand – kui mitteprogrammeeritavaid tegevusi – humanitaarabi, kerksus, makromajanduslik finantsabi, konkurentsivõime ning kriiside, rahu ja välispoliitika vajadused.

Humanitaarabi rahastus hakkab toimuma GE instrumendi raames ja on kooskõlas humanitaarabi 1996. aasta määrusega. Kogueraldistest antakse hinnanguliselt 25 miljardit eurot humanitaarabi meetmete rahastamiseks. Arvestades, et humanitaarabi on programmeerimata ja vajaduspõhine, määratakse jaotused sammaste vahel hilisemas etapis, muuhulgas aastaste eelarvemenetluste kaudu.

Vastavalt MFF 2028-2034 ettepanekule, on ELi välistegevuse vahendite kogusumma eelarverubriigis III „Globaalne Euroopa“ kokku 215,2 miljardit eurot, mis on 1,7-kordne kasv võrreldes käesoleva eelarveperioodiga 2021-2027. Jooksevhindades 200,3 miljardi euro suurune GE instrument moodustab sellest enamuse (93%) ning jaguneb sammaste vahel indikatiivselt järgmiselt (artikkel 6):

- Euroopa (43,2 miljardit eurot)
- Lähis-Ida, Põhja-Aafrika ja Pärsia lahe piirkond (42,9 miljardit eurot)
- Sahara-tagune Aafrika (60,5 miljardit eurot)
- Aasia ja Vaikse ookeani piirkond (17,1 miljardit eurot)
- Põhja- ja Lõuna-Ameerika ning Kariibi mere piirkond (9,1 miljardit eurot)
- Globaalne (12,7 miljardit eurot)

Sellele lisandub täiendavalt kuni 100 miljardi euro suurune Ukraina reserv, mis on eelarve arvestuses MFFi kululae ülene (nagu ka praegu kehtiv ELi Ukraina rahastu), kuid mida rakendatakse GE instrumendi kaudu. Ukraina reserv on peamiselt ette nähtud taastamis- ja ülesehitustööde ning ühinemiseelse abi rahastamiseks. See hõlmab makrofinantsabi, mis põhineb tulemuspõhisel plaanil, ning investeerimisraamistikku, mis sisaldab rakenduspartneritele mõeldud laene, eelarvelisi garantiisid ja segarahastust. Toetuse täpsem jaotumine otsustatakse iga-aastaste eelarvemenetluste käigus, kuid Ukraina fiskaalse jätkusuutlikkuse säilitamiseks on soov Ukrainale esmalt tagada piisav tagastamatu abi. Lisaks Ukraina reservile saab EL kasutada ka Euroopa sambast vahendeid sihipäraste tegevuste jaoks Ukraina suunal: humanitaarabi, regionaalne koostöö, kriisireaktsioon, kerksuse ja konkurentsivõime tugevdamine, osalemine teatud ELi programmides assotsieeritud riigina (näiteks Euroopa ühendamise rahastu (CEF) ja Erasmus+). Lisaks Globaalse Euroopa instrumendile saab Ukrainale pakkuda täiendavat abi valdkondades, mis jäävad antud instrumendi fookusest välja (sealhulgas kaitsevaldkonnas), näiteks ELi tuumaohutuse instrumendist, Euroopa konkurentsivõime fondist (ECF), ühise välis- ja julgeolekupoliitika eelarvest ning ELi eelarvest väljaspool asuvast Euroopa rahutagamisrahastust.

Kirjeldatud kuut sammast toetab erakorralisteks vajadusteks mõeldud 14,8 miljardi eurone reserv ehk puhver, et suurendada paindlikkust ja liidu suutlikkust reageerida kriisidele ning ettenägematutele olukordadele (artikkel 7). Reserv on plaanis jaotada iga-aastase eelarveprotseduuri käigus aastate peale seitsmeks osaks, mida on võimalik kasutada vastavalt vajadusele. Kasutamise ettepaneku teeb komisjon. Raha kasutamiseks tõstetakse komisjoni ettepanekule vastavalt vahendid puhvrist esmalt vastava geograafilise samba reale, kus seda saab kasutada vastavalt GE instrumendi rakendusreeglitele. Kuna reserv on GE instrumendi struktuuris eraldi peatükk, käib reservi kasutamine vastavalt finantsmäärusele. Finantsmäärus näeb ette, et juhul kui komisjon soovib reservist kasutada vähem kui 10% aastast eelarvest, peab komisjon sellest kavatsusest nõukogu ja parlamenti teavitama. Juhul kui komisjoni ettepanek näeb ette reservi kasutamist suuremas mahus, peab komisjoni ettepaneku üle otsustama nõukogu ja parlament ühiselt.

Komisjoni GE instrumendi ettepanekus määrab vahendite geograafilise jaotuse ELi strateegiline huvi julgeoleku, kriiside mõju vähendamise ja ressursside kindlustamise osas. Kogu instrumendi eelarvest suunatakse indikatiivselt ligi 75% Euroopa naabruskonda ja Sahara-tagusesse Aafrikasse. Vähemalt 90% kõnealuse instrumendi kulutustest peab vastama Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni arengukoostöö komitee (edaspidi *OECD/DAC*) kehtestatud ametliku arengurahastuse (ODA) kriteeriumitele (artikkel 6) ehk aitama täita ühiseid ametliku arengukoostöö kohustusi, sealhulgas neid, mis on suunatud vähim arenenud riikidele. ODA alla arvestatakse valitsusasutuste pakutav rahaline ja tehniline toetus madala ja keskmise sissetulekuga riikidele majanduse ja elanikkonna heaolu edendamiseks, peamiselt tervishoiu, sanitaartechnika, hariduse ja taristu valdkonnas. Rahastus koosneb peamiselt toetustest või soodsate tingimustega laenudest ning moodustab tihti üle kahe kolmandiku kõige vähem arenenud riikide välisrahastusest. ODA ei hõlma sõjalist toetust, relvastust ega terrorismivastaseid tegevusi, kuigi teatud arengueesmärgiga tegevused sõjalises kontekstis võivad olla lubatud. Vähemalt 30% GE instrumendi vahenditest peab toetama kliimaeesmärke. Horisontaalselt, kuid ilma kulueesmärgita, peab instrument aitama kaasa ka soolise võrdõiguslikkuse edendamisele. Artikkel 10 (peavoolustamine) sätestab, et kliimamuutuste vastane tegevus, keskkonnakaitse ja sooline võrdõiguslikkus peavad olema kõikide programmide ja meetmete lahutamatuks osaks. Instrumendi rakendamise poliitiline raamistik (artikkel 8) tugineb olemasolevatele ELi lepingutele,

strateegiatele ja rahvusvahelistele kokkulepetele ning peab olema kooskõlas ELi välispoliitikaga, sh teiste välisrahastusvahendite ja ELi poliitikatega (artikkel 5).

Järgnevalt on välja toodud mõned I jaotuse artiklid, millele on vajalik tähelepanu juhtida.

Artikkel 4 toob instrumendi üldiste eesmärkidena välja vajaduse kaitsta ja edendada ELi väärtusi ja huvisid maailmas, panustada multilateraalse ja reeglitel põhineva maailmakorra edendamisesse ning tugevdada vastastikku kasutoovaid partnerlusi ELi väliste riikidega.

Artikkel 9 määratleb üldpõhimõtted, millest tuleb lähtuda GE instrumendi rakendamisel. Artikli kohaselt peab kogu tegevus toetuma ELi välistegevuse üldistele eesmärkidele ja väärtustele nagu demokraatia, õigusriigi põhimõtte, inimõiguste ja põhivabaduste austamine ning soolise võrdsuse põhimõtte, sh inimeste seksuaal- ja reproduktiivtervise ning nendega seonduvate õiguste, kaitse. Samuti tuleb rakendamisel tagada poliitikate sidusus ja koostoime ELi erinevate tegevusvaldkondade vahel, et suurendada liidu tegevuste mõju ja nähtavust ning vältida vastuolusid. Artikkel rõhutab, et tegevused peavad toetama kestlikku arengut ja aitama kaasa rahu, stabiilsuse ning hea valitsemistava edendamisele partnerriikides. Artikkel rõhutab ka vajadust kaasata partnerriike programmide ja meetmete kavandamisesse ning nende omavastutust arenguprioriteetide täitmise eest.

Euroopa tiimi lähenemisviisi all (artikkel 11) kirjeldatakse põhimõtet, mille kohaselt komisjon ja liikmesriigid peavad koordineerima oma välistegevusi, vältimaks dubleerimist ja tagamaks abi parem sidusus. Lähenemine hõlmab ühiste prioriteetide, kavade ja ressursside kasutamist ning koostööd ka rahvusvaheliste finantsasutuste (nt Euroopa Investeeringuspank (EIB), Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupank (EBRD)) ning teiste partneritega. Soovime, et antud artiklis tuleks selgelt välja, et konsultatsioonidesse tuleb kaasata ka liikmesriike, kellel pole kohapeal saatkondi. Samuti soovime siin tuua sisse viite Euroopa välisteenistuse (EEAS) rollile.

Artikkel 12 käsitleb rände ja sundrände küsimusi ELi välistegevuse raamistikus. Artikli kohaselt toetab GE instrument koostööd partnerriikidega kõigis rändega seotud valdkondades, edendades rände terviklikku ja tasakaalustatud käsitlust vastavalt ELi välispoliitika põhimõtetele ja eesmärkidele. Instrumenti kasutatakse partnerriikide suutlikkuse tugevdamiseks rände ja sundrände haldamisel, sealhulgas rände algpõhjustega tegelemiseks, legaalse rände ja liikuvuse edendamiseks, piirikontrolli ja vastuvõtuvõime parandamiseks ning tagasivõtukokkulepete rakendamise toetamiseks. Artikkel rõhutab, et rändeküsimusi käsitletakse partnerluspõhiselt ja vastastikuse huvi alusel, järgides rahvusvahelisi kohustusi ja inimõiguste austamise põhimõtet. Võrreldes täna kehtiva NDICI regulatsiooniga tuuakse artiklis 12 olulise muudatusena sisse võimalus peatada rahastus riikidele, kellega esineb tõsiseid puudujääke oma kodanike tagasivõtmisel. Puudujääke tuvastatakse vastavalt viisaeeskirja¹² artiklile 25a. Humanitaarabi peatamist artikkel ei võimalda. Toetame rände instrumentaliseerimise ära märkimist antud artiklis.

II jaotis (artiklid 13–28) puudutab instrumendi rakendamist , keskendudes mitmeaastasele programmitööle ja selle korraldusele, ning jaguneb kolmeks peatükiks.
--

1. peatükk (artiklid 13–17) käsitleb **programmitöö üldsätteid**: üldine lähenemisviis, geograafiliste programmide programmipõhimõtted ja -dokumendid ning mitmeaastaste

¹² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. juuli 2009. aasta määrus (EÜ) nr 810/2009, millega kehtestatakse ühenduse viisaeeskiri.

sihtprogrammide vastuvõtmine. Programmitöö peab põhinema suhtlusel ELi institutsioonide, liikmesriikide, partnerriikide ja kodanikuühiskonnaga ning võtma arvesse partnerriikide prioriteete, arengutaset, suutlikkust ja valmisolekut jagada ELi väärtusi ja toetada reeglitel põhinevat rahvusvahelist korda. Kandidaatriikide, potentsiaalsete kandidaatriikide ja idanaabruse partnerriikide puhul arvestatakse nende tulemustega poliitiliste reformide elluviimisel, majanduslikus ja sotsiaalses arengus ning õigusaktide ühtlustamisel ELi õigustikuga. Artikkel 13 näeb ette, et vastavalt artiklis 8 välja toodud poliitilisele raamistikule, peavad programmidokumendid pakkuma suhetes partnerriigiga selge raamistiku, arvestades sealjuures ka teiste doonorite, tsiviilühiskonna ja erasektori seisukohti. Artiklis sätestatakse sealhulgas, et instrumendist toetatakse Erasmus+ programmide elluviimist vastavalt Erasmus+ määrusele. Erasmus+ programmi välismõõdet on seni rahastatud NDICI/Globaalse Euroopa ja IPA III instrumendi vahenditest samuti vastavalt hetkel kehtivale Erasmus+ määrusele.

Artikkel 14 toob välja üldised programmitöö põhimõtted. Programmitöö põhineb regulatsiooni alusel partnerriikide prioriteetidel, ELi huvidel, partnerriikide võimel edendada ühiseid väärtuseid ja põhimõtteid, partnerriigi omalusel ja võimel oma arengusse panustada, siseriiklikke ressursse mobiliseerida ning ELi rahastust vastu võtta. Kandidaatriikide ja potentsiaalsete kandidaatriikide programmide koostamisel arvestatakse ka poliitiliste reformide tulemeid ning majandus- ja sotsiaalpoliitikate lähendamist ELiga. Soovime selgemalt näha artiklis 14 kandidaatriikide programmpõhimõtete all ka joondumist ELi ühise välis- ja julgeolekupoliitikaga (ÜVJP) ning tugevamalt sisse tuua tulemuspõhise tingimuslikkuse.

GE instrumendi rakendamine käib läbi mitmeaastaste indikatiivsete programmide, milles määratakse kindlaks prioriteedid, eesmärgid, rahastuse jaotus ja rakendusviisid. Samuti sätestatakse, et programmid võivad olla nii geograafilised kui ka üleilmsed (artikkel 15 ja 16).

Programmide koostamise, vastuvõtmise ja vajadusel muutmise eest vastutab komisjon. Artikkel 17 sätestab, kuidas komisjon mitmeaastaseid indikatiivseid programme vastu võtab ja muudab. Komisjon võtab need vastu rakendusaktidega, kasutades kindlaksmääratud kontrollimenetlust. Reeglina toob komisjon kontrollimenetluse käigus programmid kooskõlastamiseks liikmesriikidele komiteemenetluse korras, välja arvatud artiklis 19 sätestatud juhtudel, kui komisjon liikmesriikidelt heakskiitu saama ei pea. Programme võib vajadusel läbi vaadata ja muuta, näiteks kui poliitilises raamistikus tehakse olulisi muudatusi või kui tekib kriis. Kiireloomulistes olukordades – näiteks rahu, demokraatia või inimõiguste ohustamisel – võib komisjon teha muudatusi viivitamata, kasutades erakorralist menetlust. Peame oluliseks, et komisjon esitaks rakendusaktid enne nende vastuvõtmist või muutmist esmalt nõukogu asjaomastele organitele konsulteerimiseks.

2. peatükis (artiklid 18–22) „**Tegevuskavad, meetmed ja rakenduspõhimõtted**“ sätestatakse komisjoni poolt vastu võetavate iga-aastaste või mitmeaastaste tegevuskavade ja meetmete menetluse ja rakendamise kord (artikkel 18), meetmete rahastamiskõlblikkuse eeskirjad (artikkel 20) ning määratakse piirmäärad, millest allapoole pole vaja komisjonil tegevuskavasid ja meetmeid muutes liikmesriikidelt heakskiitu saada. Võrreldes praegu kehtiva NDICI regulatsiooniga on piirmäärasid tõstetud kaks korda (artikkel 19). Lisaks sätestatakse (artikkel 21), et instrumendist antavate liidu rahaliste vahenditega ei toetata tegevusi ega meetmeid, mille tulemuseks võib olla inimõiguste rikkumine partnerriikides. Kasutamata eelarvevahendid kantakse automaatselt järgmisesse eelarveaastasse (artikkel 22). Oleme palunud komisjonil täpsustada liikmesriikide ja EEASi rolli tegevuskavade ettevalmistamisel.

3. peatükk (artiklid 23–28) „**Rakendusvahendid**“ sätestab liidu välistegevuse rahastamise rakendusvahendid, määrates kindlaks, kuidas ja kelle kaudu eelarvet saab kasutada. Rahastust rakendatakse otse komisjoni poolt või kaudselt (artikkel 23), sealhulgas koostöös rahvusvaheliste organisatsioonide ja liikmesriikide asutustega, näiteks EIBi või EBRDga. Komisjon võib delegeerida ülesandeid ka julgeoleku ja kaitsega seotud institutsioonidele, näiteks Julgeoleku-uuringute Instituudile ning Euroopa Julgeoleku- ja Kaitsekolledžile. Võrreldes NDICI regulatsiooniga on kaudse rahastuse sätted mõnevõrra piiravamad, andes komisjonile lisaõigusi reageerimiseks ja järelevalveks, samuti kaoks uue regulatsiooniga EIBi eristaatus eelistatud rakendajana.

Rahastamisvormid hõlmavad toetusi, laene, usaldusfonde, segarahastamist (*blending*) ja finantsabi. Kodanikuühiskonna ja inimõiguste valdkonnas on võimalik erandina anda väikese mahuga sihttoetusi ilma taotlusvooruta ja ilma partnerriigi valitsuse nõusolekuta, eriti kriisi-, konflikti- ja ohusituatsioonides, sealhulgas inimõiguste kaitsjate toetamiseks.

Eelarvetoetuste süsteem jääb ettepaneku kohaselt tänase NDICI regulatsiooniga samasuguseks. Eelarvetoetuse väljamaksmiseks on vajalik, et see oleks välja toodud mitmeaastases indikatiivses programmis ning seejärel tegevuskavas. Eelarvetoetus põhineb partnerriigi vastutusel ja vastastikusel aruandlusel, eesmärgiga tugevdada demokraatiat, inimõigusi, õigusriiki, majanduskasvu, noorte tööhõivet ja soolist võrdsõiguslikkust. Komisjon jälgib toetuste tingimuste täitmist iga-aastaselt ning seob väljamaksed konkreetsete tulemuste saavutamisega.

EL võib anda eelarvelise tagatisena toetust kõigi geograafiliste sammaste peale kuni 95 miljardit eurot (Ukraina jaoks kehtib erand kuni 48 miljardi eurot, mis ei moodusta osa teiste geograafiliste sammaste jaoks eraldatud 95 miljardist eurost) jooksevhindades (artikkel 24). EL peaks sellest tagama 9-50% sõltuvalt operatsiooni riskantsusest ja komisjon vaatab selle igal aastal üle. Kõrge riski tõttu on Ukraina puhul esialgu tagatud 70%, sarnaselt Ukraina rahastu 2. sambale. Tagatistega seotud vahendid tulevad geograafiliste eelarvete ridadelt, seega täiendavat raha ei lisandu. See kehtib ka Ukraina kohta, seega garantiid peavad tulema Ukrainale eraldatavast kuni 100 miljardi euro suurusest reservist. Muutuva tagatismäära tõttu on komisjonil võimalik Ukrainale mõeldud tagatiste kogumahtu suurendada 30% (näiteks sõja lõppedes ja riski vähenedes) ja ülejäänud maailmale 20%. Komisjon võib kaasata liikmesriike ja teisi partnereid täiendava rahalise panuse andmiseks ja seda käsitletakse sihtotstarbelise välisluna.

Eelarvelist tagatist kasutatakse vastaspoolte riigi tasandi, riigi tasandist madalama tasandi ja eratehingute tagamiseks (artikkel 25). Komisjon peab tagama olemasolevate vahendite tulemusliku, tõhusa ja õiglase kasutamise rahastamiskõlblike rakendusüksuste ja vastaspoolte, sealhulgas väikese ja keskmise suurusega vastaspoolte seas. Investeeringute strateegilist suunda hakkab juhtima vähemalt kord aastas kohtuv ja võimalusel konsensuse alusel töötav GE instrumendi investeerimisnõukogu, kuhu kuuluvad komisjoni, ELi välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja (edaspidi *kõrge esindaja*), kõigi liikmesriikide ja EIB esindajad. Parlamendil on vaatlaja staatus. Investeerimisnõukogu juhivad ühiselt komisjon ja kõrge esindaja.

Lisaks reguleeritakse peatükis poliitikapõhiste laenude (artikkel 26), arenguasutuste kapitaliosaluse (artikkel 27) ja piiriülese koostöö (artikkel 28) programmide rakendamist. Piiriülene koostöö hõlmab naaberriikidega tehtavat koostööd maismaal ja merel, samuti riikidevahelist ja piirkondade vahelist koostööd. Soovituslikult kuni 3% Euroopa ning Lähis-Ida, Põhja-Aafrika ja Pärsia lahe piirkonna sammaste kogupaketist võib eraldada piiriülesele koostööle.

III jaotis (artiklid 29–35) sisaldab lõppsätteid : geograafilise ulatuse laiendamine
--

territooriumitele, mis ei ole käesolevas määruses hõlmatud, delegeeritud volituste rakendamine, Euroopa sambaga seotud täiendavate rakenduseeskirjade vastuvõtmine, komisjoni abistava komitee menetlus, Euroopa välisteenistuse klausel, kehtetuks tunnistamine ja üleminekusätted, ning jõustumine ja kohaldamine.

Artikkel 29 on standardartikkel, mis oli varem ka NDICI regulatsioonis ja annab võimaluse instrumendi rahastusest osa saada ka ülemeremaadel ja -territooriumidel. NDICIs on seda klauslit seni kasutatud väga minimaalselt, peamiselt piirkondlike projektide rahastamisel, kus partnerriik on mõne ülemeremaa- ja/või territooriumiga seotud.

Artikkel 30 ehk delegeeritud volituste rakendamise artikkel on samuti standardartikkel. Delegeeritud volituse korral saab komisjon pärast määruse vastuvõtmist teha ettepanekuid ametlikuks arengukoostööks suunatud kulutuste määra (artikkel 6 lõige 5), eelarveliste tagatiste ja finantsabi eraldiste määra (artikkel 24 lõige 1-3) ja määruse lisa II (erieesmärgid) muutmiseks. Komisjoni väljapakutud muudatused tehakse iga liikmesriigi määratud ekspertidega konsulteerides ning need jõustuvad üksnes juhul, kui parlament ega nõukogu ei ole kahe kuu jooksul pärast õigusakti teatavakstegemist esitanud selle suhtes vastuväidet või kui parlament ja nõukogu on enne selle tähtaja möödumist komisjonile teatanud, et nad ei esita vastuväidet, võimalusega pikendada tähtaega kahe kuu võrra. Samas võivad parlament ja nõukogu igal ajal volituste delegeerimise tagasi võtta.

Artikkel 31 puudutab Euroopa sambaga seotud täiendavate rakenduseeskirjade vastuvõtmist. Märgitakse, et laienemisprotsessis osalevate ja idanaabruse partnerite puhul kehtestab komisjon rakendusaktiga ühtsed reeglid, kuidas koostada tulemuspõhiseid kavasisid, määrata eesmärgid ning korraldada struktuure ja kontrollisüsteeme. Laienemisprotsessis osalevate partneritega seotud eripärad määrab komisjon eraldi rakendusmäärusega, mida komisjon tutvustab liikmesriikidele GE instrumendi vastuvõtmise eel. Rakendusmäärus sätestab tulemuspõhiste kavade struktuuri, mis komisjoni nägemuses peaks suuresti jälgima riiklike ja regionaalsete partnerlusprogrammide struktuure. Kuna riiklike ja regionaalsete partnerlusprogrammide struktuuri ja toimimise üle arutelud veel käivad, ei soovi komisjon enne kokkuleppe saavutamist rakendusmäärust avalikustada.

Artikkel 32 toob välja komiteemenetluse korra. Komiteemenetlust viib läbi komisjoni abistav komitee, mis on rahastamisvahendi haldamiseks hädavajalik arvestades GE instrumendi eelarve mahtu ja geograafilist ulatust ning tuleb kokku rakendusaktide läbivaatamiseks. Komisjoni abistav komitee tegutseb määruse (EL) nr 182/2011 alusel. See tähendab, et komitee on ELi ametlik organ rakendusaktide läbivaatamiseks ja arvamuse andmiseks. Komitee võib koguneda eri koosseisudes, sõltuvalt menetluse vajadusest. Komiteemenetluses saab vastavalt protseduurile kasutada kontrollimenetlust või nõuandemenetlust. Kontrollimenetluse käigus peavad liikmesriigid komisjoni ettepaneku heaks kiitma kvalifitseeritud häälteenamusega, nõuandemenetluse korral otsustab rakendusakti vastu võtmise üle komisjon, kaaludes sealjuures komitee arvamust. Millist menetlust vastava rakendusakti vastuvõtmisel kasutatakse, sätestab iga vastav sisuartikkel.

Artikkel 33 on Euroopa välisteenistuse klausel ja sätestab, et määrust tuleb rakendada kooskõlas otsusega [2010/427/EL](#), eelkõige selle artiklitega 3 ja 9. Nimetatud artiklid 3 ja 9 käsitlevad EEASi ja komisjoni koostööd välistegevuses. Artikkel 3 sätestab, et EEAS peab tegema tihedat koostööd liikmesriikide diplomaatiliste teenistuste, nõukogu peasekretariaadi ja komisjoni talitustega, et tagada ELi välispoliitika ühtsus ja kooskõla teiste poliitikavaldkondadega. Artikkel 9 reguleerib välistegevuse rahastamisvahendeid ja programme. Komisjoni ülesanne on välisabi programmide

haldamine, samal ajal kui kõrge esindaja ja EEAS tagavad poliitilise koordineerimise, ühtsuse ja tõhususe ning aitavad koostöös komisjoniga kavandada, koostada ja rakendada rahastamisvahendite programme.

Artikkel 34 sätestab, et GE instrument asendab praegu rakendusel olnud rahastud (Ukraina rahastu, Lääne-Balkani reformi- ja kasvurahastu, Moldova Vabariigi reformi ja kasvurahastu) ning instrumendid IPA III ja NDICI/Globaalne Euroopa. Artikkel lubab kasutada osa GE instrumendi rahastusest tulevase (2034+) instrumendi väljatöötamiseks vajalike uuringute tegemisel. Artikkel 35 toob välja, et GE instrument rakendub 1. jaanuarist 2028, kuid ei sätesta lõppkuupäeva.

Järgneb **finants- ja digisulgitus** (15 lk), mis annab ülevaate ELi ettepaneku eesmärkidest, rahalisest mõjust, halduskorraldusest ja digitaalsest rakendatavusest. Tegemist on määruse lõppu lisatud eraldiseisva dokumendiga, milles tuuakse välja, kas ettepanek on strateegiliselt põhjendatud, rahaliselt teostatav ja digitaalselt tõhus.

Sulgitus koosneb neljast põhiosast: ettepaneku raamistiku all kirjeldatakse algatuse tausta, eesmärgi, oodatavaid tulemusi ja põhjendusi ning kooskõla ELi poliitikate ja pikaajalise eelarvega üldisemalt; haldusmeetmed määratlevad järelevalve, kontrolli ja pettuste ennetamise süsteimid; finantsmõju osa hindab algatuse mõju ELi eelarvele, sealhulgas tegevus- ja halduskulused, digiinvesteeringuid ja võimalikke kolmandate poolte panuseid; digimõõde käsitleb diginõudeid, andmete kasutamist, digilahendusi, süsteemide koostalitlusvõimet ja rakendamist toetavaid meetmeid. Neist viimase ehk digimõõde lahtrid on jäetud täitmata.

GE instrumendi eelnõu kohase toimetamismehhanismi kavandamisel on muu hulgas arvestatud ELi 2021-2027 eelarveperioodi väliskoostöö instrumentide vahehindamise tulemusi, makrofinantsabi järelhindamise tulemusi ning EIB välislaenumandaadi vahehindamise tulemusi. Selgituses on toodud, et ELi tulevase pikaajalise eelarve eesmärk on tagada, et välistegevuse rahastamine oleks paremini kooskõlas liidu strateegiliste huvide ja muutuvate geopoliitiliste vajadustega, kuna praegused vahendid ei ole selleks enam täielikult piisavad. Uue määruse rakendamisel peetakse oluliseks, et ELi välistegevus oleks kooskõlas teiste ELi poliitikavaldkondade ja kestliku arengu eesmärkidega, lähtuvalt ÜRO kestliku arengu tegevuskavast 2030, ning toetaks sünergiat teiste EL programmide ja meetmetega, näiteks Euroopa Konkurentsivõime Fondiga. Ettepanek on suunatud olemasolevate meetmete ümberkorraldamisele ja paremale integreerimisele, et reageerida paremini muutlikule geopoliitilisele olukorrale. Selgitus toob välja, et ELi lisandväärtus tuleneb liidu ühtsest tegutsemisest, mis aitab suurendada mõju võrreldes liikmesriikide eraldi tegevusega.

Eelarve täitmine toimub peamiselt komisjoni otsese juhtimise all, kasutades nii komisjoni erinevaid talitusi kui ELi delegatsioone rakendajatena. Vajaduse korral rakendatakse ka kaudset täitmist kolmandate riikide, rahvusvaheliste organisatsioonide, finantsasutuste või muude usaldusväärsete partnerite kaudu. Komisjon tagab regulaarse järelevalve ja aruandluse: nelja aasta möödudes avaldatakse rakendamisaruanne ning kolm aastat pärast finantsraamistiku lõppu tehakse tagasivaatav hindamine. Haldus- ja kontrollisüsteimid põhinevad varasematel kogemustel. Peamised riskid on seotud poliitilise ebastabiilsuse, partnerriikide haldussuutlikkuse, geograafilise hajutatuse ja andmete nappusega, mille maandamiseks rakendatakse eel- ja järelkontrolle, auditeid ning riskipõhist järelevalvet.

Ettepaneku hinnanguline finantsmõju käsitleb seda, kuidas ettepanek on rahaliselt teostatav ja ELi eelarvesüsteemi integreeritud. Ettepanek puudutab eelkõige ELi pikaajalise eelarve III eelarverubriiki. GE instrumendi eelarve kavandatud kogumaht perioodil 2028-2034 on 200,3 miljardit eurot, millest 25 miljardit eraldatakse humanitaarabile. Umbes 3,5 miljardit eurot on

eraldatud personali- ja muudeks halduskuludeks. Ettepanek eeldab ligi 5400 täistööajaga ametikoha loomist ning näeb ette 311,8 miljonit eurot digitehnoloogiaga seotud investeeringuteks institutsioonide IT-vajaduste katteks. Rahastus tuleb peamiselt olemasolevate eelarveridade ja vahendite ümberpaigutamisest, ilma kolmandate isikute kaasrahastuseta, ning on kooskõlas kehtiva finantsraamistikuga.

Määrusel on **kaks lisa**.

I lisa. Riikide ja territooriumide loetelu geograafilistes sammastes, kus 170 partnerriigi kõrval on Euroopa samba laienemispiirkonna ja idanaabrusriikide kõrval jäetud võimalus anda toetusi ka selles piirkonnas Venemaa ja Valgevene sõltumatule kodanikuühiskonnale ja sõltumatule meediale täielikus kooskõlas liidu piiravate meetmetega.

II lisa. Erieesmärgid, kus loetletakse üles tegevuste eesmärgid igas sambas.

Euroopa samba peamisteks eesmärkideks on: 1) valmistada kandidaatriigid ja potentsiaalsed kandidaatriigid ette ühinemiseks liiduga; 2) sõlmida liidu partnerite, sealhulgas kandidaatriikide ja potentsiaalsete kandidaatriikidega vastastikku kasulikke partnerlusi, sealhulgas toetada nende majanduskasvu ja edendada digipööret, edendada liidu strateegilisi huve ja liidu väärtusi ning panustada rahumeelsesesse, stabiilsesse, tugevasse ja ühtsesse Euroopasse; 3) toetada Ukrainat Venemaa agressioonisõja tagajärgede kontekstis. Eesti toetab siin viidete lisamist meedia ja väljendusvabadusele.

Lähis-Ida, Põhja-Aafrika ja Pärsia lahe piirkonna puhul on liidu peamisteks eesmärkideks: 1) piirkonna ja riigi tasandi strateegiliste partnerluste tõhustamine; 2) rahu, julgeoleku, kerksuse, ülesehitamise ja valmisoleku tugevdamine; 3) demokraatia, õigusriigi põhimõtte, inimõiguste, hea valitsemistava, inimarengu ja inimeste vaheliste suhete edendamine ja kaitsmine; 4) kaasava ja kestliku majanduskasvu, kaubanduse ja olulisse taristusse investeeringute toetamine, sh kriitilise tähtsusega toorainete tootmise ja eksportimise suutlikkuse suurendamine ning digipöörde edendamine; 5) heas seisundis ökosüsteemide edendamine ja kliimamuutustega tegelemine; 6) koostöö tõhustamine kõigis rände, liikuvuse ja sundrände aspektides. Eesti toetab siin viite lisamist naiste ja tüdrukute õigustele.

Liidu peamisteks eesmärkideks Sahara-taguses Aafrikas ning Aasia ja Vaikse ookeani piirkonnas on: 1) kaasava ja kestliku majanduskasvu ning digipöörde toetamine, ühenduvuse, kaubanduse ja inimväärsede töökohtade edendamine; 2) kliimamuutuste vastu võitlemine, keskkonna ja elurikkuse kaitsmine; 3) koostöö tõhustamine kõigis rände, liikuvuse ja sundrände aspektides; 4) inimarengu ja soolise võrdõiguslikkuse edendamine; 5) demokraatia, õigusriigi põhimõtte, inimõiguste ja hea valitsemistava edendamine ja kaitsmine; 6) stabiilsuse, rahu ja julgeoleku edendamine; 7) partnerluste tugevdamine. Eesti toetab Sahara-taguse Aafrika osas viite lisamist desinformatsiooni vastasele võitlusele.

Põhja- ja Lõuna-Ameerika ning Kariibi mere piirkonnas soovitakse 1) edendada õiglase rohe- ja digipöörde tegevuskava elluviimist kestliku arengu huvides; 2) rakendada ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi piirkonna ühist kaubandus- ja investeerimiskava; 3) edendada õiglust, kodanike julgeolekut ja võitlust rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu, aidates seeläbi kaasa stabiilsuse, rahu ja julgeoleku saavutamisele; 4) edendada inimõigusi, inimarengut, demokraatiat ja õigusriigi põhimõtet; 5) tugevdada partnerlusi.

Vastavalt artiklile 30 saab komisjon delegeeritud õigusaktiga muuta nimetatud erieesmäärke. Delegeeritud õigusaktiga muutmine tähendab, et parlament ja nõukogu on andnud komisjonile volituse muuta õigusakti ajakuluka tavamenetluseta. Delegeeritud õigusakte kasutatakse juhul, kui see ei muuda regulatsiooni olemuslikke aspekte. Delegeeritud õigusakti valmistab ette komisjon, kes võtab selle vastu pärast konsulteerimist liikmesriikide esindajatest koosneva ekspertrühmaga. Ekspertrühma arvamus ei ole sealjuures komisjoni jaoks siduv.

3. Vastavus subsidiaarsuse ja proportsionaalsuse põhimõttele

Kavandatud määrus on kooskõlas nii subsidiaarsuse kui ka proportsionaalsuse printsiibiga, selle sisu ega vorm ei lähe aluslepingute eesmärkide saavutamiseks vajalikust kaugemale ning selle ulatuslikke eesmärgi saab paremini saavutada ELi tasandil.

ELi välistegevuse rahastamise eesmärk on teha koostööd partnerriikidega, edendada multilateraalsete lahenduste leidmist üleilmsetele probleemidele ning kaitsta ELi huve, väärtusi ja kodanikke. Samuti toetatakse EL sisepoliitika eesmärgi, julgeolekut ja konkurentsivõime tugevdamist, sh kriitiliste tarneahelate kindlustamise kaudu. EL soovib säilitada oma rolli usaldusväärse üleilmse tegutsejana. Varasemate rahastamisvahendite (2014-2020 ja 2021-2027) hindamine on näidanud nende vahendite lisandväärtust ELi välissuhete jaoks, kuna need on võimaldanud teha partnerriikidele integreeritumaid ja mahukamaid pakkumisi, mis toetavad kestlikku arengut ja prioriteetide saavutamist.

Eesti riigi tasandil ei saaks välisabi kavandada ja kasutada sedavõrd laiahaardeliselt, suuremahuliselt ja tulemuslikult, kui seda saab teha ELi tasandil ühiselt tegutsedes. ELil on üle maailma kokku 145 delegatsiooni (136 erinevates riikides ning 9 rahvusvaheliste organisatsioonide juures), mille kaudu on ELil väga palju teavet maailma riike ja eri piirkondi mõjutavate sündmuste kohta. EL on osaline ka suures osas multilateraalsetes protsessides, mille eesmärk on lahendada üleilmseid sõlmküsimusi. See võimaldab ELil olla pidevalt teadlik uutest vajadustest ja probleemidest ning ressursse ajakohaselt ja asjakohaselt ümber jaotada. On ka valdkondi, kus liikmesriigid eelistavad mitte sekkuda, jättes ainsaks võimaluseks ELi tasandil lähenemise, näiteks inimõiguste kaitse, valimisvaatlused või muud tundlikud teemad. Osalemine multilateraalsetel ja piirkondlikel foorumitel võimaldab liidul edendada oma poliitikat ja väärtusi kogu maailmas ning mõjutada üleilmsete normide ja regulatiivsete standardite kujundamist.

Eelarveliste tagatiste, rahastamisvahendite ja segarahastamise abil hoogustab ja koondab EL avaliku ja erasektori investeeringuid (sealhulgas finantsturgudele piiratud juurdepääsuga riikides ja sektorites), toetades majanduslikku vastupidavust ja erasektori arengut. ELi tegevusetus suurendaks rahastamispuudujääki, halvendaks ebakindlate riikide olukorda ja nõrgestaks ELi geopoliitilist ja geomajanduslikku rolli. Samuti soodustab EL arengukoostööd institutsioonide vahel ning pakub makromajanduslikku finantsabi riikidele, kus esinevad maksebilansi raskused.

ELil on ka märkimisväärne oskusteave paljudes poliitikavaldkondades tulenevalt Euroopa ühendamise kogemusest, näiteks majandusliku integratsiooni, demokraatia ülemineku ja paljudes edukates riigiülestes poliitikavaldkondades, sealhulgas ühise põllumajanduspoliitika ja ühtse turu tehniliste standarditega seotud oskusteave. Sellest tulenevalt on ELil ainulaadne võimalus seada sisse piirkondade vaheline dialoog, näiteks Aafrika, Kariibi ja Vaikse ookeani riikide rühma, Aafrika Liidu või Kagu-Aasia Maade Assotsiatsiooniga (ASEAN), mille kaudu oma välistegevuse eesmärgi paremini saavutada. ELi lisaväärtus arengukoostöö valdkonnas on pretsedenditu ning kavandatud määruse vastuvõtmine ELi tasandil Eesti seisukohast igati õigustatud.

4. Esialgse mõjude analüüsi kokkuvõte

Komisjoni tehtud mõjuanalüüsi kohaselt on sujuvama ja tulemuslikuma elluviimise huvides otstarbekas koondada senised ELi välistegevuse vahendid üheks instrumendiks, et lihtsustada ELi välistegevuse rahastamist ning seeläbi suurendada selle paindlikkust, sidusust ja mõjukust. Praegu kehtivate ELi õigusaktide vahehindamise ja komisjoni läbi viidud mõjuhinna kohaselt aitab GE instrument esitatud kujul pakkuda Ukrainale ebakindlas olukorras kõige paremini usaldusväärset tuge, kaitstes samal ajal välisrahastusvahendi võimet vastata vajadustele ja prioriteetidele teistes geograafilistes piirkondades, toetada ELi strateegilisi huve ja partnerriikide kestlikku arengut. Instrumendi geograafilisuse põhimõte aitab kaasa kooskõlale ELi strateegiliste eesmärkidega, sh Global Gateway strateegia rakendamisele. Sellega on võimalik paremini integreerida poliitikaeesmärke nagu konkurentsivõime, majandusjulgeolek, vastupidavad väärtusahelad ja keskkonnasäästlikkus, võttes arvesse, et neid eesmärke püütakse strateegiliselt saavutada koos.

Mõju välissuhtlusele ja julgeolekule. Toetame varasemate vahendite koondamist üheks instrumendiks, mis tugevdaks ELi välispoliitika kooskõla ja aitaks selle eesmärkide paremat sidustamist kaubanduse, ettevõtluse ja arengukoostöö eesmärkidega.

Ukraina abistamise jätkumine on Eesti selge prioriteet. Tervitatav on Ukraina toetamise jätkamine eraldi Ukraina reservist ning selle hoidmine MFFi kululae ülesena, kuigi reservi jaoks ette nähtud kuni 100 miljardit eurot suudab katta vaid osa Ukraina ulatuslikest vajadustest. Toetame Ukraina reservi puhul lähenemist, kus liitumisprotsess on tihedalt seotud majandusliku ülesehitusega, ehk fookust taastamis- ja ülesehitustööde ning ühinemisele abi rahastamisele.

ELi laienemine on Eesti vaatest uue eelarveperioodi üks olulisemaid teemasid. Toetame ambitsioonikat lähenemist, et koostöö ja projektitegevus arengukoostöö agentuuride kaudu oleks tulemuslik ja suurendaks partnerriikide motivatsiooni reformide elluviimiseks. Laienemispoliitika lisandväärtus peitub julgeoleku ja heaolu võõndi kasvatamises, aga aitab ka näidata ELi välispoliitika edukust.

Eesti jaoks on välistegevuse vahendite reeglite ühtlustamine, rakendamise paindlikumaks muutmine ning halduskoormuse vähendamine soodne. Mitme paralleelse programmi elluviimise ja järelevalve asemel saab ühe koondinstrumendi korral senisest rohkem keskenduda poliitilistele prioriteetidele. Samas ei tohi halduskoormuse vähenemine tuua kaasa vastutuse vähenemist tulemuste ning otstarbeka tegutsemise eest. Seetõttu on GE instrumendi valitsemise osas vaja leida õige tasakaal, mis ühest küljest aitaks tagada ELi liikmesriikide osaluse instrumendi programmeerimises, eelkõige strateegilisel otsusetasandil, aga teisest küljest ei kärbiks algatusvõimet aeglase otsustusprotsessidega. Eesti vaatest võiks ka kõrgel esindajal olla piisavad tööriistad ning suurem roll komisjoni võrdlemisi killustatud välispoliitika vedamisel. Välisasjade nõukogu ministrite kohtumisel võiks olla keskne roll strateegiliste suundade kujundamisel, näiteks iga-aastaste arutelude kaudu, mille põhjal kõrge esindaja koostab soovitusel järgmiseks perioodiks. See tagaks sidususe ELi välistegevuse raamistikus ja liikmesriikide sisulise kaasatuse, võimaldades samas paindlikku reageerimist muutuvatele oludele. See aitaks ka tagada kooskõla GE instrumendi määruse ja nõukogu otsuse 2010/427/EL artikli 9 vahel, millega loodi EEAS ja mis määrab kõrge esindaja rolli välistegevuse instrumentide programmeerimises.

Mõju arengukoostöö ja humanitaarabi valdkonnale. Arengukoostöö ja humanitaarabi vaatest püüab GE instrument vastata mitmele suuremale protsessile. Esiteks on hetkel käimas üldisemad arutelud, kuidas võiksid arengukoostöö ja humanitaarabi süsteemid paremini vastata kaasaja väljakutsetele

olukorras, kus kriiside arv on suurem, aga rahastus vähenemas. Abivajadusi võimendavad ka pikaajalised trendid nagu kliimamuutused, rahvastiku kasv, linnastumine, kriitiliste ressursside puudus ja pikaleveninud relvakonfliktid. Kuna väljakutsed pigem suurenevad, on ÜRO 80. aastapäeva raames käivitunud arutelu ÜRO süsteemi reformimiseks, selle kõrval ka juba rakendamises olev humanitaarabi süsteemi reform. Ka EL, mis on kujunenud maailma suurimaks doonoriks, mõtestab ümber oma rolli. Toetame GE instrumendi ambitsioonikat eelarvet, et aidata kasvatada ELi mõjukust maailmas. Samas kaasneb varem lahus olnud humanitaarabi instrumendi ühendamisel arengukoostöö omaga oht, et humanitaarabi hakatakse rohkem politiseerima. See murendaks ELi autoriteeti ja mõju selles valdkonnas.

Suurem osa Eesti arengukoostöö rahastusest teostatakse kahepoolsete projektidena Eesti Rahvusvahelise Arengukoostöö Keskuse (ESTDEV) kaudu, väiksem osa läbi rahvusvaheliste organisatsioonide. Samas on Eesti jaoks oluline olnud osalemine ELi regionaalsetes projektides partnerriikidega läbi liikmesriikide koostööprojektide ehk Euroopa tiimi algatuste, mille rahastus on tulnud tänasest NDICI instrumendist ja mis on aidanud meie oma arengukoostöök minevat rahastust ja selle mõjukust võimendada. Kuna ESTDEV on vahepeal läbinud komisjoni sambahindamise protsessi ja sellega saanud õiguse osaleda komisjoni projektide otsese rakendajana, siis võib eeldada, et GE instrumendi suuremal eelarvel eriti meie eelistatud piirkondades on positiivne mõju Eesti arengukoostöö elluviimisele. Peame vajalikuks, et instrumendis programmeerimise tasandil tehtavad lihtsustused jõuaksid hiljem ka projektide rakendustasandile, et lihtsustada näiteks arengukoostööprojekte rakendavate agentuuride tööd. Toetame ka eesmärki, et 90% instrumendi kulutustest peab vastama OECD kehtestatud ametliku arengurahastuse kriteeriumitele ehk aitama täita ühiseid ametliku arengukoostöö kohustusi, sealhulgas neid, mis on suunatud vähim arenenud riikidele.

Instrumendi rakendamisel on oluline läbipaistvus ja liikmesriikide järjepidev kaasatus, mis võiks paraneda võrreldes käesoleva perioodiga. Tuleb tagada, et liikmesriikide koostööformaadi ehk Euroopa tiimi (Team Europe) mehhanismid ei jää pelgalt poliitilisteks raamideks, vaid looksid kõikidele huvitatud liikmesriikidele reaalseid võimalusi arengukoostöö projektides osalemiseks ning aitaksid luua ka majanduslikke võimalusi ELi ettevõtetele uutele turgudele sisenemiseks.

Mõju majandusele. Majanduse seisukohalt peab Eesti oluliseks ettevõtluse ja innovatsiooni sidumist arengukoostööga läbi Global Gateway strateegia. Seega tervitame strateegiaga arvestamist instrumendis. Toetame seda, et Euroopa tiimi lähenemist täiendaks tugevam ettevõtete, sealhulgas väikese ja keskmise suurusega ettevõtete, kaasamine projektidesse partnerriikidega. ELi rolli tugevdamiseks ülemaailmse tegutsejana peab Global Gateway võimaldama igal liikmesriigil osaleda oma tugevuste ja ekspertiisiga. Eesti vaatest on tähtis, et partnerriikidega koostöös ehitataks üles taristuid ning tootmisvõimekusi (nt rohetechnoloogiad, AI, küberturvalisus, energiasüsteemid), aga arendataks ka pehmeid komponente nagu standardid, poliitikad, haridus, oskused, andmete kvaliteetne ja turvaline hoidmine ja väärindamine ning digitechnoloogiad, mis looks soodsad tingimused kestlikeks majandussuheteks, suurendaks Euroopa ettevõtete nähtavust ning tugevdaks liidu strateegilist mõju sihtriikides. Eesti ettevõtetele on tugev potentsiaal osaleda ELi digitaalsetel taristuprojektides (mh avalikus sektoris). Peame oluliseks turvalise ning kvaliteetse digitaalse taristu, eelkõige võrkude ja andmekeskuste, kriitilist rolli partnerriikide säästva arengu ja kerksuse edendamisel. Eesti huvi on ka kriitilise tähtsusega toormete tarneahelate tugevdamine ja ootus, et GE instrument toetaks sihipäraselt nende ressursside ja materjalide kestlikku hankimist, töötlemist, ringlussevõttu ja tarneahelate mitmekesistamist. See aitaks tagada ja suurendada ELi tööstuse konkurentsivõimet ning vähendada sõltuvust teatud riikidest.

Peame oluliseks, et uus instrument looks selgema silla ELi välistegevuse ja sisemise konkurentsivõime poliitikate vahele (sh Euroopa Konkurentsivõime Fondiga; ECF). GE instrumendi ja ECFi sünkroniseerimise osas on komisjon hetkel töötamas kahe põhilise töösuunaga: 1) koostöö tõhustamine Euroopa ekspordikrediidiagentuuride vahel, tugevdamaks nende omavahelist koordinatsiooni Euroopa ettevõtete investeeringute edendamisel ELi välistes riikides; 2) investeeringute toetamine kriitiliste toormete hankimisel kolmandatest riikidest, toetades samaaegselt ELi strateegilisi huve ning partnerriigi arengut. Koostööd ECF ja GE instrumendi vahel saab edendada ka läbi ühiselt finantseeritud projektide, mis panustavad samaaegselt mõlema instrumendi eesmärkide täitmisesse.

Mõju justiitsvaldkonnale. Toetame ELi välistegevuses põhiõiguste ja õigusriigi põhimõttest lähtumist. ELi välistegevuse peamisteks üldeesmärkideks on demokraatia, õigusriigi põhimõtte ning inimõiguste ja põhivabaduste austamise edendamine¹³. Need põhimõtted moodustavad ühtlasi Euroopa integratsiooni alusväärtused ning seetõttu on nende edendamine väljaspool liitu lahutamatu seotud ELi enda legitiimsuse ja usaldusväärsusega rahvusvahelisel areenil. Need on ka tingimused kestliku arengu, stabiilsuse ja rahu tagamiseks ja seeläbi investeerimiskindluse saavutamiseks partnerriikides. Kavandatav GE instrument toetab neid eesmärke süsteemselt ja õigusriigi seisukohast põhjendatult, ühendades liidu väärtuspõhise välispoliitika ning strateegilised huvid.

Õigusriigi aspektist saab instrumendi puhul välja tuua ka järelevalve- ja kontrollimehhanismide selguse. Komisjonile antud rakenduspädevus vastavalt parlamendi ja nõukogu määrusele nr 182/2011 tagab, et rakendusmeetmed võetakse vastu ühtsetes tingimustes, liikmesriikide osalusel ja läbipaistvalt. See tugevdab õiguskindlust ning tagab, et liidu väärtused ja õigusriigi põhimõtte on kaitstud ka kriisiolukordades, kus võib tekkida oht rahule, demokraatiale või põhiõigustele. Komisjonile antud pädevus võtta vastu viivitamatult kohaldatavaid rakendusakte on õiguspoliitiliselt põhjendatud erand, mille eesmärk on kaitsta liidu põhiväärtusi olukordades, kus viivitus ohustaks nende elluviimist.

Mõju sisevaldkonnale. Ettepanek omab laialdast positiivset mõju ka kodanikuühiskonna arendamise vallas. ELi välistegevuse raames jääb inimõiguste, demokraatia ja kodanikuühiskonna organisatsioonide toetamine prioriteediks. EL toetab kodanikuühiskonna tegutsemiseks soodsat keskkonda, tagades juurdepääsu teabele ja võimaluse osaleda otsustusprotsessides. Instrumendis on välja toodud, et vajaduse korral võib toetus olla paindlik ja kiire, sealhulgas ilma avaliku taotlusvooruta, näiteks kriisiolukordades või inimõiguste kaitsjate toetamiseks.

Määruse eelnõu kohaselt toetab GE instrument tegevusi, mida saab toetada ka riigiplaaniga hõlmatud toetusmehhanismidest: ränne, varjupaik, julgeolek. Rände osas on oluline välja tuua, et GE instrument on 90% ulatuses ODA põhine. OECD reeglite kohaselt saab ODA kuludeks liigitada migratsioonivallas kulusid, mille põhieesmärgiks on partnerriigi arengu toetamine, kuid mitte riigist alguse saava migratsiooni mõjude vähendamine doonorriikides. Näiteks on ODA rahastuse toel võimalik adresseerida migratsiooni juurpõhjuseid: tugevdada tervishoiuvaldkonda, haridussüsteemi, parandada inimeste elujärge, kuid mitte suurendada näiteks piirivalve võimekust läbi piiritaristu ehituse. Samas on GE instrument sidunud varasemast selgemalt migratsiooni- ning välisrahastuspoliitika: vastavalt instrumendi ettepaneku artiklile 12 on võimalik peatada rahastus partnerriigile, kellel esineb märkimisväärsed puudujääke oma kodanike tagasivõtmise osas vastavalt viisareegleid käsitlevatele määrustele.

¹³ EL lepingu artikli 3 lõige 5 ning artiklid 8 ja 21.

Mõju keskkonnale. Toetame GE instrumendi raames kliima- ja keskkonnanäesmärkide saavutamist väljaspool ELi. Peame seda oluliseks globaalsete eesmärkide elluviimiseks, sealhulgas Pariisi kliimakokkuleppe ja ÜRO kestliku arengu eesmärkide täitmise kontekstis. GE instrumendi puhul on seatud horisontaalne eesmärk, et vähemalt 30% selle vahenditest peavad toetama kliimaeesmärke. Kliimamuutuste mõjude leevendamiseks on vaja kiiret ja ulatuslikku rahvusvahelist koostööd ja kuna globaalne kliima on omavahel seotud süsteem, on ELi kui ülemaailmse kliimapolitika eestvedaja huvides kliimamuutuste leevendamine kõikjal maailmas. Globaalse Euroopa instrumendi kaudu kliimarahastuse suunamine kolmandatele riikidele aitab viia ellu üleilmset ambitsioonikat kliimapolitikat. Kliimakoostöö rahastus aitab kolmandates riikides võtta kasutusele taastuvenergiat, ehitada uut taristut ning edendada jätkusuutlikku põllumajandust. Lisaks toetab see ELi ettevõtete tegevust, kes saavad pakkuda kolmandatele riikidele Euroopa tehnoloogilisi lahendusi.

Mõju riigi eelarvele. Eesti seisukoht GE instrumendi eelarve suuruse kohta on vastu võetud Eesti üldistes seisukohtades Euroopa Liidu pikaajalise eelarve kohta aastateks 2028-2034 (heaks kiidetud Vabariigi Valitsuse 4. detsembri 2025. aasta istungil), mille juurde kuuluvast seletuskirja mõjuanalüüsis on arvestatud kõikide ELi pikaajalises eelarves esitatud programmide eelarvetega.

5. Vabariigi Valitsuse seisukohad ja nende selgitused

5.1 Toetame Euroopa Liidu ühinemiseelsete, naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö ning humanitaarabi vahendite liitmist instrumendiks „Globaalne Euroopa“, mille eesmärk on suurendada Euroopa Liidu välistegevuse rahastamise paindlikkust ja tõhusust. Eesti leiab, et suurem paindlikkus peab toimuma koostöös Euroopa Liidu Nõukogu järelevalve ja poliitiliste suunistega, eriti rahastuse geograafiliste sammaste vahel ümbersuunamisel ja puhvri kasutamisel.

Selgitus: komisjoni ettepaneku kohaselt on oluline tagada ELi välistegevuse rahastamise reeglites suurem paindlikkus, mis võimaldaks kohandada ELi lähenemist partnerriikidele vastavalt muutuvatele oludele. GE instrument on suurema paindlikkuse tagamiseks jaotatud programmeeritavateks ja mitteprogrammeeritavateks tegevusteks. Eriolukordade või tähtsate väljakutsete ja prioriteetide jaoks luuakse lisaks 14,8 miljardi euro suurune puhver. Lihtsamaks muudetakse EL eelarve raha liigutamine nii erinevate geograafiliste sammaste sees kui vahel.

Eesti leiab, et suurem tõhusus Euroopa Liidu välistegevuse rahastamisel on vajalik arvestades mh käesoleva eelarveperioodi kogemusi seoses näiteks COVID-19 pandeemiaga, Venemaa Ukraina-vastase agressioonisõjaga ja suurema rändesurvega. Üha muutlikumas geopoliitilises olukorras on oluline, et EL oleks võimeline kiiremini reageerima kiireloomulistele ja muutuvatele vajadustele.

Samal ajal peame oluliseks, et GE instrumendi piirkondlike eelarveosade kasutuse ja muudatuste üle otsustamisel oleks tagatud nõukogu ja liikmesriikide osalus ning need vastaks ELi välispoliitika prioriteetidele. GE instrumendi vahendite eraldamine ja kasutamine mõjutab otseselt nii partnerriikide toetust kui ka liikmesriikide ühiseid strateegilisi huve ning selle kaudu kogu ELi välistegevuse suunitlust. Vastavalt aluslepingutele määratleb selle just ELi nõukogu. Seetõttu on oluline, et eelarveosade muudatuste ettevalmistamisel ja nende üle otsustamisel oleks ELi nõukogu kaasatud juba enne komisjoni poolt esitatavat ettepanekut.

Vastavalt määruse eelnõule (artikkel 30) on komisjonil õigus muuta GE instrumendi määruse mitmeid osasid delegeeritud õigusaktiga. Kuigi delegeeritud õigusakti kasutamine on mitmel juhul põhjendatud, vähendades sealjuures administratiivset koormust ning kiirendades protsessi kulgu, leiame, et komisjonile ei peaks delegeerima õigust muuta määruse neid osasid, mis sätestavad instrumendi erieesmärgid või ametliku arengurahastuse ODA 90% määra. Kuna instrumendi erieesmärgid peavad vastama ELi välispoliitika eesmärkidele ning mõjutavad oluliselt GE instrumendi eesmärkide saavutamist, siis ei tohiks neid muuta komisjoni delegeeritud õigusaktidega, vaid kaasatud peab olema nõukogu, sealjuures arvestades ELi ja liikmesriikide pädevusvaldkondade jaotust. Samuti leiame, et kuna vähemalt 90% instrumendi kulutustest peab vastama OECD arengukoostöö komitee kehtestatud ODA kriteeriumitele ehk aitama täita ühiseid ametliku arengukoostöö kohustusi, siis protsendimäära muutmine tähendaks instrumendi põhiolemuse muutmist ning ka sel juhul peab otsustusprotsessi olema kaasatud nõukogu.

5.2 Toetame ettepanekut luua Ukraina reserv, mis vastaks Vene agressiooni tulemusena kujunevatele vajadustele Ukrainas ning oleks vähemalt 100 miljardi euro suuruses mahus. Samuti peame oluliseks, et instrumendi „Globaalne Euroopa“ Euroopa sambast on Ukrainale tagatud rahastus Euroopa Liiduga lõimumiseks vajalikeks tehnilise abi programmideks ning humanitaarabiks. Peame oluliseks nõukogu kaasatust Ukraina reservi rakendamisel.

Selgitus: Ukraina rahastamise tagamine järgmises pikaajalises eelarves on võtmetähtsusega ELi julgeoleku ja heaolu jaoks. Oluline on toetada Ukraina taastamist, ülesehitust ning ELiga liitumise eelseid reforme ja võimekust nende läbiviimiseks. Seetõttu on komisjon teinud ettepaneku luua Ukraina reserv mahuga kuni 100 miljardit eurot (mis võib sisaldada toetusi, laene, tehnilist tuge ning kuni 48 mld euro ulatuses eelarvegarantiisid), eesmärgiga suunata vahendid riigi ülesehitusele, reformidele ja investeringutele, mis toetavad Ukraina pikaajalist majanduslikku ja institutsionaalset taastamist ja ELiga liitumist. Ukraina reservi arvestatakse eelarvevälise rahastamisena, kuid rahalised vahendid eraldataks Ukrainale GE instrumendi kaudu.

Ukraina reaalsed vajadused on oluliselt suuremad kui kavandatud 100 mld eurot seitsmeks aastaks. ÜRO on koos Ukraina valitsusega koostanud 2025. aastal Ukraina ülesehitamise vajaduse hinnangu, mille kohaselt järgmise 10 aasta jooksul on selleks vaja vähemalt 524 mld dollarit. Kõige kulukam on energiataristu, elamute ja transpordivõrkude taastamine, mis on Venemaa agressiooni tõttu hävinud suurel osal Ukraina territooriumist. Äärmiselt oluline on saavutada Ukraina maksimaalne rahastamine ELi eelarve raames, et tagada kõigi EL liikmesriikide proportsionaalne ja õiglane panus.

Ukrainale juba välja antud laene peab riik suutma ühel või teisel viisil tagasi maksta. Ukraina jaoks pole kokkuvõtlikult rahalist erinevust, kas EL jätkab ka tulevikus praeguses Ukraina rahastus kasutusel olevat süsteemi, millega liit katab välja antud laenude intressikulud rahastu kolmanda samba kaudu ise, või otsustab EL suurendada Ukrainale antavaid eelarvetoetuseid, mille abil maksab Ukraina ise intressid oma riigieelarvest. Läbipaistvuse huvides võib olla mõnevõrra eelistatum variant tasuda intressikulud kohe Ukraina reservi vahenditest.

Soovime nõukogule Ukraina reservi üle otsustamisel rolli, mis võimaldaks liikmesriikidel olla kursis Ukraina edusammudega reformide tegemisel ning toetada komisjoni nii tulemuspõhise kava väljatöötamisel kui poliitilise raamistiku kujundamisel. Samas peame oluliseks, et mitte üheski

instrumendi rakendamise etapis ei oleks vajalik nõukogu ühehäälneline toetus (piisaks kvalifitseeritud häälteenamusest) Ukraina reservi rakendusotsustele.

Lisaks Ukraina reservile on Ukrainal ettepaneku kohaselt juurdepääs ka GE instrumendi Euroopa samba rahastusele, et aidata riiki lähendada ELile ning osutada selle kaudu ka humanitaarabi. On väga oluline, et see võimalus instrumendi läbirääkimiste käigus säiliks, kuigi osad liikmesriigid seda ei toeta kartuses, et Ukraina vajadused võivad võtta suure osa teistele selle samba riikidele mõeldud vahenditest. Väljaspool GE instrumenti on komisjoni ettepaneku kohaselt võimalik Ukrainale täiendavat abi pakkuda veel Euroopa konkurentsivõime fondist, Euroopa horisondist, Euroopa ühendamise rahastust, AgoraEU programmist, ühise välis- ja julgeolekupoliitika eelarvest ning ELi eelarvest väljaspool asuvast Euroopa rahutagamisrahastust.

5.3 Peame oluliseks, et instrumendi „Globaalne Euroopa“ määruses oleks Euroopa Liidu laienemine esile toodud selge eesmärgina. Samuti peame oluliseks, et instrumendis oleks tugevamalt tagatud ühinemiseelse abi tingimuslikkus – riigid peavad järgima õigusriigi ja demokraatia põhimõtet ning kaitsma inimõigusi.

Selgitus: peame oluliseks ELi laienemist eeloleval eelarveperioodil. Selleks on vajalik ELi kandidaatriikide ja potentsiaalsete kandidaatriikide reformide edasine toetamine läbi tingimuspõhise rahastamise, et oleks tagatud õigusriigi põhimõtte, demokraatia ja inimõiguste järgimine. ELi laienemine on välispoliitilisest vaatest uue eelarveperioodi üks olulisemaid teemasid ning poliitiliselt ja geostrateegiliselt hädavajalik. GE instrumendi rahastamisvahendis tuleks instrumentide ühendamisel säilitada ühinemiseelse abi instrumendi (IPA III) eesmärgid ja ambitsioon. ELi laienemine peaks olema selgelt sõnastatud GE instrumendi eesmärgina, mis on praegu määruse tekstist puudu, ning seda peab toetama piisav eelarvemaht, selge nähtavus, paindlik elluviimisreeglistik ning ulatuslikud tulemuspõhised kavad.

Ettepaneku kohaselt hakkab ühinemiseelse abi rakendamine toimuma GE instrumendi määruse alusel ja laienemisriikide toetus tuleb 43 miljardi euro suurusest Euroopa sambast. Toetus hakkab põhinema tulemuspõhistel kavadel, mille parameetrid sätestab komisjoni rakendusmäärus. Rahaeraldiste jaotus riikide ja valdkondade vahel ning reformikavade tingimused võetakse komisjoni ettepaneku alusel vastu komiteemenetluse korras, mida enamus liikmesriikidest, sealhulgas Eesti, peavad ebapiisavaks kaasatuseks ning vaja oleks nõukogu selgemat rolli näiteks tulemuspõhiste kavade puhul kaasa rääkimisel. Tulemuspõhiste kavade vastuvõtmisel toetame küll nõukogu rakendusotsuste kasutamist (otsustamine kvalifitseeritud häälteenamusega), kuna ELi laienemine on olemuslikult liikmesriikide juhitud protsess ning tulemuspõhine kava on üks olulisemaid alusdokumente ELi ja liitumisriigi vahel. Samas on komiteemenetlus seni osutunud ebasobilikuks formaadiks arutamaks programmide üle sisuliselt. Paljuski on sisulist arutelu takistanud ka komiteemenetluse virtuaalne formaat ning struktuur, kus ühe nn pakatina kinnitatakse mitmeid kavasid. Seega on osutunud väga keeruliseks viia komisjoni ettepanekutesse sisse muudatusi. Halduskoormuse vaatest nõukogu rakendusotsuste kasutamine olulist mõju ei oma, kuna ka komiteemenetluse kord nõuab liikmesriikide kaasumist ning kavade hindamist.

Peamine erinevus võrreldes partnerriikidega teistes sammastes on see, et laienemisriigid (ja ka idapartnerid) hakkavad toetust saama tulemuspõhiste kavade alusel. Toetame suuremat tingimuslikkust EL kandidaatriikide ja potentsiaalsete kandidaatriikide reformipüüdluste toetamisel, et tuua riike lähemale ELi liikmesusele. Samas leiame, et tulemuspõhiseid kavasid tuleks kombineerida tehnilise toega ehk kandidaatriikidele tuleks pakkuda piisavat tehnilist abi ka

olukorras, kus nad ei suuda reformikavasid täita, et vältida tagasilangust ja hoida neid Euroopa teel. Kui tagasilangus siiski toimub, peab EL hilisemal rakendamisel oma rahastuse kiiresti ümber suunama, sealhulgas toetades demokraatlikke riigiväliseid struktuure ning kodanikuühiskonda, näiteks nagu seda täna tehakse Gruusias. Eesti toetab poliitikast lähtuvate ELi toel antavate laenude (st odavate ja pika tähtajaga laenude, mille eesmärgiks samaaegselt toetada riigi fiskaalseisu ning suunata riiki ellu viima vajalikke reforme) kasutamist kandidaatriikide reformipüüdluste toetamiseks.

5.4 Toetame rahastuse suunamist Euroopa Liidu jaoks vahetu mõjuga piirkondadesse, milleks on eelkõige Euroopa Liidu naabrus ja Sahara-tagune Aafrika. Toetame komisjoni ettepanekus esile toodud piirkondade vahelist eelarvejaotust, mis prioriseerib nimetatud piirkonnad.

Selgitus: toetame ELi ressursside kasutust suuremal määral piirkondades, millel on vahetu mõju ELile, vältides seeläbi rahastuse kasutamist liialt laialt ning ebatõhusalt. GE instrument koondab ELi välistegevuse rahastuse kuueks sambaks, jagades sisemise arhitektuuri viieks geograafiliseks: 1) Euroopa; 2) Lähis-Ida, Põhja-Aafrika ja Pärsia lahe piirkond; 3) Sahara-tagune Aafrika; 4) Aasia ja Vaikse ookeani piirkond; 5) Põhja- ja Lõuna-Ameerika ning Kariibi mere piirkond; ning üheks globaalseks sambaks. Eesti jaoks on oluline, et tulevases ELi pikaajalises eelarves oleks kaetud Eesti jaoks välispoliitiliselt tähtsad piirkonnad, eelkõige Euroopa naabrus ja Sahara-tagune Aafrika. Ettepanekus välja pakutud rahastuse geograafiline jaotus, mille põhjal suunatakse indikatiivselt ligi 75% Euroopa naabruskonda ja Sahara-tagusesse Aafrikasse, on meie jaoks sobiv ning on oluline, et sarnane jaotus säiliks ka edasiste läbirääkimiste käigus.

5.5 Euroopa Liidu toetus partnerriikidele instrumendist „Globaalne Euroopa“ peab ühe keskse eesmärgina lähtuma ka meie piirkondade ühise julgeoleku toetamisest. Seetõttu teeme ettepaneku lisada instrumendi ühiste eesmärkide hulka ka julgeolek. Toetame komisjoni ettepanekus võimalust rakendada partnerriikidele suunatud välisrahastuse puhul senisest tugevamat tingimuslikkust, mis on oluline näiteks tagasivõtualase koostöö parandamiseks.

Selgitus: ELi välistegevused ja ka järgmise perioodi ELi välisrahastusinstrumendi eelarve peavad tugevdama sidustust arengupoliitika ning ülejäänud ELi ühise välis- ja julgeolekupoliitika vahel. Arvestades halvenenud julgeolekuolukorda nii Euroopas kui kaugemal, peab ELi välisrahastus toetama julgeolekut kui üht kesket eesmärki, hõlmates desinformatsiooni ja välise sekkumise vastast võitlust, ebaregulaarse rände tõkestamist, tagasipöördumiste toetamist ning rände algpõhjustega tegelemist, ent ka demokraatia, meediavabaduse ja kodanikuühiskonna tugevdamist. Määruse ettepanekus ei ole instrumendi üldiste eesmärkide all julgeolekut konkreetselt välja toodud, teeme ettepaneku selle lisamiseks. Partnerriikidega koostöös peaks kehtima tugevam tingimuslikkus, mis arvestab nende pühendumist neile põhimõtetele ja nende käitumist multilateraalses süsteemis. Näiteks on GE instrument sidunud varasemast selgemalt migratsiooni- ning välisrahastuspoliitika: vastavalt instrumendi ettepaneku artiklile 12 on võimalik peatada rahastus partnerriigile, kellel esineb märkimisväärsed puudujääke oma kodanike tagasivõtmise osas vastavalt viisareegleid käsitlevatele määrustele. Eesti toetab sellist tugevamat tingimuslikkust.

5.6 Peame oluliseks, et Euroopa Liidu välisvahenditest toetatakse partnerriikides digi-, küber- ja hariduskoostööd, soolist võrdõiguslikkust, demokraatia, inimõiguste ja õigusriigi edendamist ning majandusarengut. Toetame komisjoni ettepanekus nende teemadega arvestamist.

Selgitus: nimetatud valdkonnad on Eesti arengukoostöö- ja humanitaarabi strateegia 2024-2030 väljatoodud prioriteetvaldkonnad ja nendesse panustamine on ka Eesti lisandväärtus ELi rahvusvahelise partnerluse pakkumises. Samuti leiame, et nimetatud valdkondadesse täiendav panustamine eristab ELi rahvusvahelise partnerluse pakkumist muudest konkureerivatest pakkumistest ning edendab Euroopa huvisid parimal viisil. Välja toodud valdkonnad on määruse tekstis meile sobival viisil kajastatud erieesmärkide all (II lisa). Toetame ka instrumendi üldisemat eesmärki, et 90% instrumendi kulutustest peab vastama OECD kehtestatud ODA kriteeriumitele ehk aitama täita ühiseid ametliku arengukoostöö kohustusi.

Globaalses kontekstis, kus demokraatia, õigusriik ja inimõiguste edendamine on üha kasvava surve all, on toetuse jätkamine nendes valdkondades hädavajalik. Välisrahastuse vahenditest tuleb tagada piisav toetus kodanikuühiskonna tugevdamiseks, õigusriigi ja õiguskaitse tagamiseks partnerriikides ning suurema tagasilanguse ärahoidmiseks inimõiguste kaitsel. Piisav rahastus nendele valdkondadele demonstreerib ELi järjepidevat pühendumust universaalsetele väärtustele. Instrument peab toetama ELi väärtuspõhise poliitika elluviimise narratiivi ning aitama mõjutada rahvusvahelise väärtusruumi kujundamist ja universaalsete inimõigusnormide hoidmist olukorras, kus seni kehtinud normatiivset raamistikku üritatakse jõuliselt vaidlustada. Toetame instrumendi rakendamisel eelnõus välja toodud inimõiguste põhist lähenemist, mis hõlmab kõiki inimõigusi, sealhulgas seksuaal- ja reproduktiivõigusi, ning nende kaitsmist. Kodanikuühiskonna ja inimõiguste kaitsjate toetamine on eelnõu järgi tagatud ka ilma partnerriikide valitsuste nõusolekuta, eriti kriisiolukordades või seal, kus esineb tõsiseid inimõiguste rikkumisi. Toetame ka liidu kohustust tegutseda kiiresti olukordades, kus inimõigused, demokraatia või põhivabadused on EL partnerriikides otseselt ohustatud, ning komisjonile antud pädevust sellistes olukordades vastu võtta viivitamatult kohaldatavaid rakendusakte.

5.7 Toetame ettepaneku eesmärki suurendada Euroopa Liidu koostöö sidusust ja kasutada välistegevuses rohkem Euroopa tiimi lähenemist. Peame oluliseks, et instrumendist „Globaalne Euroopa“ rahastatavate arengukoostöö programmide koostamise ning rakendamise protsessi oleksid kaasatud kõik huvitatud Euroopa Liidu liikmesriigid.

Selgitus: toetame eelnõus välja toodud eesmärki suurendada ELi koostöö sidusust kasutades rohkem Euroopa tiimi (Team Europe) lähenemist. Tegemist on lähenemisega välistegevuses, mille eesmärk on koondada ELi institutsioonide, liikmesriikide ja nende arengukoostöö asutuste jõupingutused ühiste eesmärkide saavutamiseks kolmandates riikides. Toetame ka tugevamat välistegevuste koordineerimise komisjoni, EEASi ja liikmesriikide vahel, et vähendada võimalikku dubleerimist, kasutada ressursse efektiivsemalt ja suurendada ELi nähtavust partnerriikides. GE instrumendi programmeeritud osa rakendatakse partnerriikides tegevuskavade alusel, mille rakendamisel on oluline roll ELi delegatsioonide võrgustikul, kes kaasab koostöösse huvitatud liikmesriike. Eesti huvides on, et arengukoostöö programmide koostamise ning rakendamise protsessis oleksid konsultatsioonidesse kaasatud ka liikmesriigid, kes sooviksid teatud projektides osaleda, aga kellel pole kohapeal saatkondi. Liikmesriikide ja nende rakendusametite võimekused ja võimalused on erinevad, aga samal ajal on riikidel ka erinevad vajalikud ja üksteist täiendavad kogemused ja teadmised, mida tuleks arvestada ja tõhusamalt mobiliseerida. Näiteks on Eesti, nagu teistegi Kesk- ja Ida-Euroopa liikmesriikide puhul oluline rõhutada üleminekukogemusi. Lisaks on Eestil üha suurem võimekus infotehnoloogia ja kübervaldkonnas, sh tehisaru, andmed ja digipädevused, ning haridusvaldkonnas, mida saaks partnerriikidega koostöös kasutada.

5.8 Toetame strateegia „Global Gateway“ eesmärkide saavutamist instrumendi „Globaalne Euroopa“ rakendamise kaudu. Peame oluliseks, et Euroopa ettevõtetele, sealhulgas väike- ja keskmise suurusega ettevõtetele loodaks selged võimalused instrumendi raames ellu viidavates strateegia „Global Gateway“ projektides osalemiseks.

Selgitus: Global Gateway on liidu välisinvesteeringute strateegia kestliku arengu eesmärkide edendamiseks koos partnerriikidega. See on üks liidu majanduslase välispoliitika tugisammastest ning selle eesmärk on soodustada turvalise ja kvaliteetse taristu arendamist partnerriikides, tugevdades selle kaudu sidemeid liidu ja partnerriikide vahel, ning toetada samal ajal ELi strateegilisi ja majanduslikke huve taristukoridoride ja nendega seotud väärtusahelate loomisel. Strateegia aitab võimendada investeeringuid turvalisse taristusse fookusega digiüleminekul, kliimal ja energial, transpordil, tervishoiul ning haridusel ja teadusuuringutel. Global Gateway on ka väärtuspõhine pakkumine, mis edendab rangeid sotsiaalseid, keskkonna-, juhtimis- ja finantsstandardeid ning toetab demokraatiat, õigusriiki ja inimõigusi. Eestile on Global Gateway strateegia rakendamisel eriti olulised digikoostöö, hariduse ja oskuste arendamisega seotud tegevused¹⁴.

Strateegia edukaks rakendamiseks oleks vaja, et kõik Euroopa ettevõtted, sealhulgas väikese- ja keskmise suurusega ettevõtted oleksid kaasatud ning seda tuleks sätestada ka uues määruses. Majanduse seisukohalt peame oluliseks ettevõtlike ja innovatsiooni sidumist arengukoostööga läbi Global Gateway strateegia. ELi rolli tugevdamiseks ülemaailmse tegutsejana peab Global Gateway võimaldama igal liikmesriigil osaleda oma tugevuste ja ekspertisega. Eesti puhul tähendaks see enamasti väikese- ja keskmise suurusega ettevõtete kaasamist. Nende roll ei ole praeguste komisjoni plaanide alusel piisavalt selgelt defineeritud.

Toetame ettepaneku seletuskirjas toodud üldisemat eesmärki saavutada suurem sünergia teiste ELi programmide alusel võetavate meetmetega, eelkõige Euroopa Konkurentsivõime Fondiga.

5.9 Peame vajalikuks partnerriikide kestliku arengu terviklikku toetamist, sealhulgas on digitaristu rajamise kõrval oluline tagada toimivate digitaalsete teenuste rakendamine. Oluline on tagada, et Euroopa Liidu projektid arvestaksid kohaliku kontekstiga ja sisaldaksid algusest peale digiriigi võimaluste, küberjulgeoleku ja digiturvalisuse komponente.

Selgitus: peame oluliseks, et GE instrument toetaks juba olemasolevaid mehhanisme, näiteks Global Gateway strateegia elluviimist. ELi välisrahastuse kasutamine peab olema strateegiline, läbimõeldud ja väärtuspõhine, et tagada partnerriikides usaldusväärne, turvaline ja toimiv digitaristu, mis toetab jätkusuutlikku arengut ja tugevdab ELi mainet usaldusväärse partnerina. ELil peaks olema konkreetne visioon sellest, kuidas partnerriikide kestlikku arengut toetada läbivalt alates taristuprojektidest, kuni toimivate digiteenuste rakendamiseni: ei piisa ainult taristu rajamisest, millele pakub toote või teenuse oma tingimustega mõni ELi konkurent ja millel digiteenused ei toimi, mõjutades sellega ka ELi mainet. Selleks, et luua ha aidata ellu viia pädevaid projekte vastavalt asukohariigi vajadustele, oleks vaja tõsta ka ELi välisteenistuse digi- ja küberkompetentsi ning samal ajal toetada ELi-siseseid mehhanisme, mis tagaks läbi Euroopa tiimi lähenemise ELi ettevõtete kaasamise projektidesse.

¹⁴ Eesti seisukohad Euroopa Komisjoni ja Euroopa välisteenistuse Global Gateway ühisteatise (JOIN (2021) 30) kohta kiideti Vabariigi Valitsuses heaks 17. veebruaril 2022.

Digitaliseerimise kontekstis, sealhulgas konkurentsivõime ja kestliku arengu tagamiseks, tuleb arvestada, et iga digiprojekti algfaasis tuleb rakendada ka baastasemel küberjulgeoleku komponent, mis vastab EL küberturvalisuse nõuetele. Turvaline ja kvaliteetne digitaristu ja digiteenused, kvaliteetsed andmed ning digipädevused on kriitilise tähtsusega, eriti kontekstist kus küberohud on üldisemast digitaliseeritusest, tehnoloogia arengust, tehisaru tööriistade kasutuselevõttust ning globaalsetest konfliktidest tulenevalt kasvamas.

5.10 Peame oluliseks, et instrumendi „Globaalne Euroopa“ eelarves vahemikuks 2028–2034 humanitaarabi meetmeteks indikatiivselt eraldatud vahendite mahtu selle aja kestel ei vähendataks ning et neid vahendeid kasutataks üksnes instrumendi humanitaarabi meetmete rakendamiseks.

Selgitus: humanitaarabi on oma olemuselt ja kasutuselt erinev arengukoostööst. Humanitaarabi antakse vajaduspõhiselt otse abivajajatele. Humanitaarabi lähtub neljast aluspõhimõttest: inimlikkus, erapooletus, sõltumatus, neutraalsus. Peame oluliseks, et humanitaarabi jääks vajaduspõhiseks ja oleks juhitud humanitaarabi andmise põhimõtetest ka instrumentide ühendamisel Globaalse Euroopa instrumendi raames. Humanitaarabi vajaduste ja nendega tegelemiseks vajamineva rahastuse vaheline lõhe on aastatega suurenenud. Peamiselt USA rahastuse vähenemisega on ELil saanud maailma suurim humanitaardoonor. See annab ELile tugeva globaalse rolli, aga ka vastutuse. Kuigi GE instrument näeb ette humanitaarabi vahendite enam kui kahekordistumise (indikatiivselt ette nähtud 25 miljardit eurot), on hinnatud, et humanitaarabi vajadused globaalselt on oluliselt suuremad. Juba 2025. aastal on vajadused ligi 29 miljardit USD (ligikaudu 25 miljardit eurot). Humanitaarabi jagamise kord jääks ka instrumentide ühendamisel samaks ehk humanitaarabi poliitika elluviimine jätkuvalt 1996. aastal vastu võetud humanitaarabi regulatsioonile, milles sätestatakse ELi humanitaarabi andmise kord. Samas on liikmesriigid tõstatanud mure, mida Eesti jagab, et nimetatud 25 miljardit eurot ei ole kaitstud ning teoorias saaks seda ka muudeks instrumendi eesmärkideks kasutada. Arvestades humanitaarabi rahastuse keerulist olukorda ja ELi globaalset rolli, peame oluliseks, et humanitaarabiks ette nähtud vahendeid ei kasutataks instrumendi alt tehtavateks muudeks tegevusteks.

5.11 Pooldame horisontaalse eesmärgina instrumendi „Globaalne Euroopa“ vahenditega kliimamuutuste mõjude leevendamise ja mõjudega kohanemise, taastuvenergia ja ringmajanduse edendamise, bioloogilise mitmekesisuse ning keskkonnakaitse toetamist partnerriikides. Samuti toetame puhtamale majandusele üleminekuks vajalike kriitilise tähtsusega toormete tarneahelate tugevdamist ja varustuskindluse suurendamist.

Selgitus: GE instrumendi puhul on seatud horisontaalne eesmärk, et vähemalt 30% selle vahenditest peavad toetama kliimaeesmärke. Peame seda oluliseks globaalsete eesmärkide elluviimiseks ja saame seda toetada. Aastal 2024 ületas maailma keskmine temperatuur esmakordselt 1,5 °C, võrreldes tööstusrevolutsiooni eelse tasemega. Aastad 2015-2024 on olnud kümme kõige soojemat aastat ajaloos. Inimtegevusest tingitud kasvuhoonegaaside rekordtasemed põhjustavad üha äärmuslikumaid ilmastikunähtusi, merevee taseme tõusu ja jää sulamist kogu maailmas. Tänavusel ÜRO kliimakonverentsil COP30 üks põhijäreldusi on olnud see, et kuigi Pariisi kliimaleping on päriselt toimima hakanud ning 2035. aastaks peaks riiklike kliimakavade järgi globaalsed heitkogused vähenema 12% (võrreldes 2019. aastaga), siis Pariisi leppe 1,5 kraadi eesmärgi täitmiseks jääb sellest siiski puudu. Teadlaste hinnangul tundub lähiaastatel 1,5 kraadi

ületamine siiski vältimatu. Seega on kliimamuutuste mõjude leevendamiseks vaja kiiret ja ulatuslikku rahvusvahelist koostööd. EL on ülemaailmse kliimapoliitika eestvedaja, olles võtnud kohustuse vähendada kasvuhoonegaaside netoheidet vähemalt 55% võrra aastaks 2030 (võrreldes 1990. aasta tasemega) ja saavutada kliimanetraalsus hiljemalt 2050. aastaks. Kuna globaalne kliima on omavahel seotud süsteem, on ELi huvides kliimamuutuste leevendamine kõikjal maailmas. Globaalse Euroopa instrumendi kaudu kliimarahastuse suunamine kolmandatele riikidele aitab viia ellu üleilmset ambitsioonikat kliimapoliitikat. Kliimakoostöö rahastus aitab kolmandates riikides võtta kasutusele taastuvenergiat, ehitada uut taristut ning edendada jätkusuutlikku põllumajandust. Lisaks toetab see ELi ettevõtete tegevust, kes saavad pakkuda kolmandatele riikidele Euroopa tehnoloogilisi lahendusi. Kliimamuutuste ulatust arvestades aitab valdkonna rahastamine ja toetamine edendada ka ELi välispoliitikat muudes valdkondades.

Eesti jaoks on olulised ka kriitilise tähtsusega toorainete väärtus- ja tarneahelate tugevdamine ning primaarsete ressursside ja nendest toodetud materjalide kestlikku hankimist, töötlemist ja ringlusse võtmist toetavad tegevused. Kriitilise tähtsusega toormete turul on toimunud arengud, mis võivad muuta seniseid rõhuasetusi. Vastavate tarneahelate tugevdamine aitaks tagada ja suurendada ELi tööstuse konkurentsivõimet ning vähendada sõltuvust teatud riikidest. Arvestades Euroopa kriitilise tähtsusega toorainete määruse ((EL) 2024/1252) strateegilist tähtsust ja Eestis paiknevat haruldaste muldmetallide ja püsिमagnetite tehase asukohta, on meil tugev lähtepositsioon pakkuda konkreetseid ja praktilisi lahendusi.

5.12 Peame oluliseks, et instrumendis oleks välisrahastuspoliitika kujundamisel ja juhtimisel praegusest ettepanekust tugevamalt tagatud Euroopa välisteenistuse ning Euroopa Liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja roll, sealhulgas näiteks iga-aastase poliitikaarutelu kaudu nõukogus.

Selgitus: Eesti huvides on EL, mis on välispoliitiliselt tugev ja oma sõnumites ühtne. Euroopa välisteenistusel ja seda juhtival ELi välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrgel esindajal peab seega olema ka selgelt defineeritud roll ELi välispoliitika tööriistade juhtimisel ja kasutamisel. EEASi ja kõrge esindaja rolli välisrahastusinstrumentide ja programmeerimise juures sätestab artikkel 9 nõukogu otsuses 2010/427. Artikkel näeb ette, et EEAS ja kõrge esindaja peavad tagama ELi välistegevuse koherentsuse, tuues eraldi välja sh ka EEASi ja kõrge esindaja koordineeriva rolli välisrahastusinstrumentide rakendamisel. Nimetatud artiklit refereerib ka GE instrumendi määruse artikkel 32, kuid ei tee viiteid, kuidas nõukogu otsuse 2010/427 artikkel 9 põhimõtteid praktikas rakendatakse. Eesti vaatest võiks välisasjade nõukogu kohtumisel kõrge esindaja juhtimisel olla keskne roll strateegiliste suundade kujundamisel, näiteks GE instrumendi rakendamise üle toimuvate iga-aastase poliitikaarutelu kaudu, mille põhjal kõrge esindaja teeb kokkuvõtted eelnevast programmiperioodist ja koostab soovitusel järgmiseks perioodiks. Praegune ettepanek seda ette ei näe, aga leiame, et see tagaks ühtpidi nõukogu otsuse 2010/427 parema rakendamise ning suurendaks sealjuures ka nõukogu üldist rolli välisrahastust suunava poliitikaraami kujundamisel, võimaldades samas paindlikku reageerimist muutuvatele oludele. Peame vajalikuks kõrge esindaja poolt juhitud poliitikadebati mainimist määruse teksti artiklis 8, mis puudutab instrumendi poliitikaraamistikku.

6. Arvamuse saamine ja kooskõlastamine

Sisendit Eesti seisukohtadeks instrumendi „Globaalne Euroopa“ eelnõu kohta paluti

Rahandusministeeriumilt, Siseministeeriumilt, Justiits- ja Digiministeeriumilt, Kaitseministeeriumilt, Haridus- ja Teadusministeeriumilt, Sotsiaalministeeriumilt, Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumilt, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumilt, Kultuuriministeeriumilt, riiklikult sihtasutuselt ESTDEV ning arengukoostöö valdkonnas tegutsevatelt kolmanda sektori organisatsioonidelt. Tagasiside tuli Kultuuriministeeriumilt, Siseministeeriumilt, Justiits- ja Digiministeeriumilt, Kliimaministeeriumilt, Rahandusministeeriumilt, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumilt ning ESTDEVilt, kelle arvamust võeti seisukohtade kujundamisel arvesse.